

- дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»: Наказ МОН № 609 від 08.06.2018 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61107/
11. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н. З. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 76 с.
 12. Щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти : Листі МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/nastupnist/list.pdf>
 13. Щодо організації роботи дошкільних навчальних закладів по ознайомленню дітей із народними традиціями, святами та обрядами : Лист МОН

України від 20 жовтня 2016 року № 1/9-561. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6316-

14. Щодо особливостей організації діяльності закладів дошкільної освіти в 2018/2019 навчальному році : Листі МОН України від 18.06.2018 № 1/9 – 386. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://centr.cv.ua/wp-content/uploads/2018/06/LMON_1_9-386.pdf
15. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт : альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутий. – Запоріжжя : ЛІПС, 2018. – 166 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrdeti.com/tag/stezhinki-u-vsesvit/>

Наталія Капінус,
завідувач відділу початкової освіти
Донецького облІППО

НОВА ПОЧАТКОВА ШКОЛА – КРОК У МАЙБУТНЄ

Чому в майбутнє? Тому що 1 вересня 2018 року саме початкова освіта розпочинає шлях до Нової української школи. І саме перед педагогами початкової школи постає низка питань: НОВА українська школа...? Якою вона буде? З чого починати осучаснення класних кімнат перших класів? Що необхідно змінити педагогові в собі? На ці та інші питання шукають відповіді педагоги України й, зокрема, Донецької області. І відповіді на них ми спробуємо через призму спадщини педагогів-новаторів минулого – Василя Сухомлинського та Марії Монтессорі. Тому що без минулого немає майбутнього.

❖ **Справжній педагог повинен працювати на майбутнє (В. Сухомлинський)**

У Концепції Нової української школи (далі – НУШ) зазначено: «Школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель. Він – успішний учитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає» [2]. Завдання перед педагогом набувають нового змісту, зокрема – створити оптимальні умови для навчання та розвитку особистості, здатної продукувати оригінальні ідеї, критично мислити, приймати нестандартні рішення.

У цих умовах особистість учителя залишається ключовою фігурою в освітньому процесі. Адже від обізнаності, мобільності, професіоналізму, бажання й уміння працювати по-новому залежить, як

швидко відбуватимуться зміни в освіті, чи відповідатиме початкова школа сучасним вимогам, чи зможе підготувати молодшого школяра до подальшого розвитку, навчання й виховання в основній та старшій школі.

Учитель – це людина, на якій тримається реформа. Щоб навчати по-новому, педагог повинен отримати свободу дій – обирати навчальні матеріали, імпровізувати та експериментувати. Цю свободу дає новий Закон України «Про освіту». Міністерством освіти і науки України запропоновано типові навчальні програми, проте будь-який учитель чи авторська група зможуть їх доповнювати або створювати свої. Учитель тепер обмежений лише Державним стандартом. У цьому документі окреслено результати, що мають знати та вміти учні, закінчивши певний етап навчання. Натомість, як дійти до цих результатів, учитель визначатиме сам. Державний стандарт початкової освіти зрозумілою живою мовою пояснює, навіщо нам взагалі освіта, як ми будемо її будувати, чого вчити, кого, як бачити результат. Ще попереду дуже багато роботи. Однак оновлені програми для початкових класів – однозначно крок уперед, який вселяє оптимізм.

На підставі цих програм учителем здійснюється **календарне та поурочне планування** у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є **індивідуальною справою вчителя**. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим (лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-630 від 05.12.14 року «Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя»). Автономія вчителя

має бути включно втручання наукову д засобів програми авторськи методик і методик н Отже, теми ур навчальн вивчення загальної методичн методичн освітнього

Увага!

Зв праців Держа в навч курсів Під плану цей ча вдоскк місце дослід екскур того, г плану тижде навча створ учнів, викон протя виділ пізнає змісту пізнає визна

Учит отримат передба п'ять ро 150 год ❖ Уч життя. нашого (В. Сухол Прог впровад області н

ШКОЛА – МАЙСТЕРНЯ
МАЙБУТНЬОГО

має бути забезпечена академічною свободою, включно із свободою викладання, свободою від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Отже, учитель має право самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Адміністрація закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю з метою покращення освітнього процесу, а не контролювати його.

Увага!

Звертаємо увагу педагогічних працівників на те, що відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти [1] в навчальних програмах з усіх предметів і курсів передбачено 20 % резервного часу. Під час календарно-тематичного планування вчитель може використовувати цей час на власний розсуд, наприклад, для вдосконалення вмінь, дослідження місцевого середовища (довкілля), у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проектів та екскурсій, зокрема з ініціативи дітей. Крім того, пропонується наприкінці кожної чверті планувати корекційно-рефлексійний тиждень для подолання розбіжностей у навчальних досягненнях учнів. Із метою створення умов для проектної діяльності учнів, організації спостережень, досліджень, виконання практико орієнтованих завдань протягом навчального року пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій [3]. Вибір змісту і форм організації такої навчально-пізнавальної практики заклад освіти визначає самостійно.

Учитель, який отримав свободу навчати, має отримати й свободу навчатися. І ця свобода теж передбачена реформою. Є лише дві вимоги: за п'ять років підвищення кваліфікації має скласти 150 годин, і навчання має відбуватись щорічно.

❖ *Учитель готується до гарного уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашого фаху і технологія нашої праці (В. Сухомлинський)*

Пропедевтична робота з підготовки до впровадження Нової української школи ведеться в області не перший рік: Академія вчителя початкової

школи, спецкурси, семінари, педагогічні студії, тренінги, практикуми, вивчення й поширення перспективного досвіду педагогів області та інших регіонів України, участь у проектах, робота обласних творчих груп тощо – для вчителів, методичних служб, керівників шкіл та органів управління освіти ОТГ.

Чотири школи області ведуть дослідно-експериментальну роботу у складі всеукраїнського майданчика з проблеми «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2017 р. № 1028 – із 100 закладів освіти України). Педагоги 1-х класів цих шкіл протягом року моделювали й апробували навчальні матеріали та підручники, конструювали власні навчальні програми, поширювали свої напрацювання в області, проводили відкриті заняття для слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Відповідно до п. 5.3 Плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 903-р), наказу МОН України від 15.01.2018 р. № 34 «Про деякі організаційні питання щодо підготовки педагогічних працівників для роботи в умовах Нової української школи», Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти організовано підготовку різних категорій педагогічних працівників до роботи в умовах запровадження з 01.09.2018 р. Концепції нової української школи: учителів 1 класів – 791 особа, заступників директорів з навчально-виховної роботи – 498 осіб, учителів фізичної культури – 182 особи, учителів мистецтва – 270 осіб, учителів іноземної мови – 574 особи.

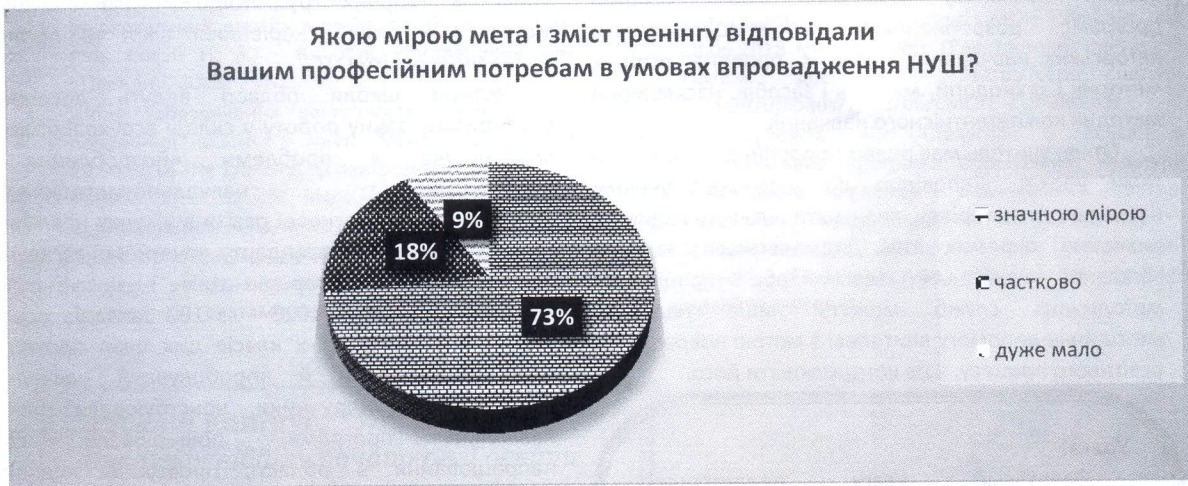
Під час навчання через активні форми роботи (тренінги, майстер-класи тощо), через практичну діяльність відбувалося ознайомлення із сучасними інноваційними методиками, розглядалися питання інтеграції навчальних предметів в освітній процес початкової школи тощо. Протягом навчання педагоги детально опрацьовували новий Державний стандарт початкової освіти, навчалися проводити інтегровані заняття, планувати тематичні тижні, застосовувати стратегії розвитку критичного мислення, опановували так званий classroom management... Тобто вчилися організовувати життя класу, з'ясували, як розвивати в учнях емпатію, допомагати вирішувати конфлікти. Педагоги приділили увагу й питанням інклюзивної освіти. Під час тренінгів для вчителів було створене комфортне й невимушене середовище, щоб вони відчували себе вільними татворчими людьми й потім намагалися таке саме

середовище створювати в класі.

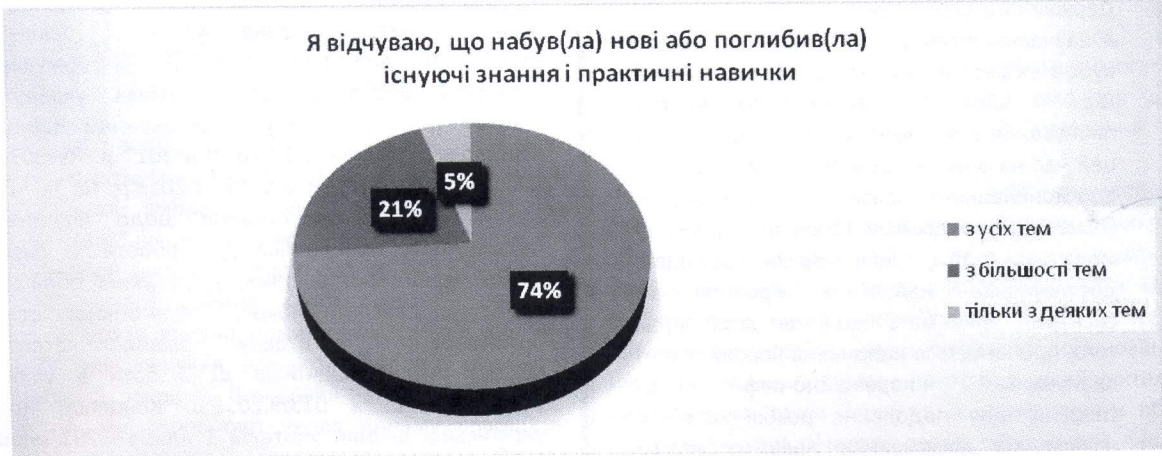
На завершальному етапі учасникам тренінгів для учителів 1-х класів було запропоноване

опитування (791 респондент). Акцентуємо увагу на деяких відповідях (діаграми 1-3).

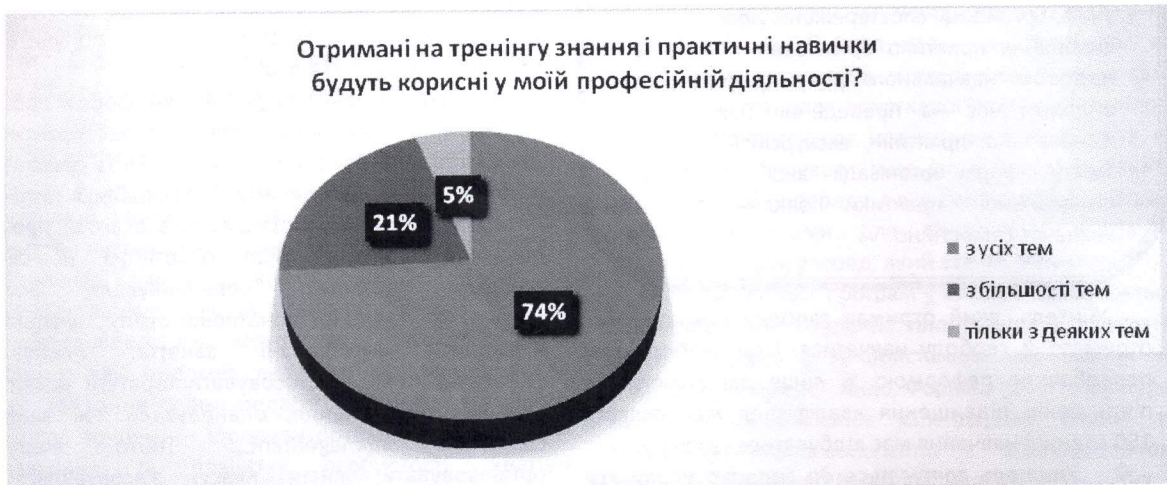
Діаграма 1

Діаграма 2

Діаграма 3

Відповіді свідчать про високу результативність навчання, проте респонденти наголосили й на питаннях, що потребують деталізації:

- календарне планування у 1-му класі – 64 %;
- час проведення ранкових зустрічей – 59 %;

- потижневе чи тематичне планування за програмою О. Я. Савченко – 37 %;

- ведення Класного журналу, документації – 17 %.
- Звертаємо увагу, що при підготовці списків учасників зазначеного навчання від міст (районів,

ОТГ)
дода
недо
кадр
пров
прац
К
regio
Доне
2017
розр
педа
Ново
відві
озна
іннов
прак
мето
шкіл
школ
дире
навч
украї
Ново
«Поч
З
супер
освіт
школ
катег
прац
здійс
діяль
обла
А
систе
щодо
до ро
❖
пізна
дити
(В. С
у
фігур
взає
декл
ставл
школ
харак
школ
освіт
умов
засад
роди
завд
освіт
С
парт
Осві

ОТГ) постійно відбувалися заміни, відрахування або додавання учасників, що свідчить про недосконалість кількісного та якісного аналізу кадрів на місцях. Тому в серпні планується проведення навчання для тих педагогічних працівників, які не пройшли навчання в червні.

Крім зазначеного навчання, відповідно до регіональної Програми розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки» відділом початкової освіти розроблено та впроваджується модель підготовки педагогів початкової школи до роботи в умовах Нової української школи. Проведено низку заходів: відвідування закладів освіти м. Львова із метою ознайомлення з досвідом упровадження інноваційних технологій в освітній процес; практикум «Упровадження інноваційних освітніх методик у початковій школі» (для учителів опорних шкіл); методичні коучинги «Робота початкової школи в умовах змін» (для директорів та заступників директорів закладів освіти), тренінг «Гра по-новому, навчання по-іншому в освітньому просторі Нової української школи»; працюють Школа методиста Нової української школи та консалтинговий центр «Початкова школа: на шляху до змін».

З вересня 2018 року заплановано проведення супервізії-моніторингу та наставництва щодо якості освітнього процесу в 1-х класах Нової української школи; організація навчання на тренінгах усіх категорій педагогічних працівників, які працюватимуть у 1-х класах у 2019-2020 н.р.; здійснюватиметься науково-методичний супровід діяльності 2-х класів НУШ пілотних закладів освіти області.

А із 2019 року розпочнеться впровадження системи обласних науково-методичних заходів щодо підготовки учителів 1-х класів (2018/2019 н. р.) до роботи у 2-х класах у 2019-2020 н.р.

❖ Пізнання дитиною світу починається з пізнання людини, а людина відкривається перед дитиною в образі матері, батька й учителя (В. Сухомлинський)

Учитель у початковій школі є ключовою фігурою, яка власним прикладом, способами взаємодії з учнями, батьками, колегами, а не декларацією певних положень, формує позитивне ставлення дитини до себе, інших учнів, педагогів, школи, навчання. Провідною стильовою характеристикою діяльності вчителя початкової школи є демократичність. Перехід початкової освіти на якісно новий рівень можливий лише за умови конструктивної взаємодії школи й родини на засадах партнерства. Розуміння пріоритетності родинного виховання ставить перед школою завдання залучення батьків до організації освітнього процесу як його рівноправних учасників.

Один із принципів Нової української школи – партнерство, зокрема між школою та батьками. Освітня реформа пропонує батькам і вчителям

зробити крок назустріч і стати не протилежними берегами в житті дитини, а партнерами. Школа закликає батьків активніше долучатися до освітнього процесу, адже коли йдеться про партнерство – не тільки адміністрація та вчителі мають вирішувати, яким буде освітній процес. У цьому контексті вважаємо за доцільне залучати батьків до життя класу та школи, проводити батьківські збори із залученням інтерактивних методів і прийомів, запрошувати їх не тільки на свята, але й на заняття.

Відтепер батькам легше контролювати фінанси школи. Усі навчальні заклади, які отримують публічні кошти (це, наприклад, бюджетні кошти та благодійні внески), зобов'язані оприлюднювати свій кошторис та інформацію про витрати на власних сайтах. І батьки тепер можуть здійснювати перерахування благодійних внесків цілеспрямовано на школу, а не збирати готівкові кошти, які дуже складно обліковувати.

Співпраця між усіма учасниками освітнього процесу – учителями, учнями, адміністрацією та батьками – наріжний камінь, що допоможе досягти головної мети: змінити освітнє середовище, упровадити навчання для життя, і нарешті, зробити українську школу відкритою, цікавою та сучасною.

❖ Будьте готові допомогти дитині, яка перебуває в пошуку, і бути непомітними для тієї дитини, яка вже все знайшла (М. Монтессорі)

Тепер слово за вчителями, адже осучаснений зміст треба подавати дітям з використанням сучасних інтерактивних технологій та методик! Ось тут процес може бути проблемним: і для учнів, і для вчителів.

Як бути вчителям? По-перше, організувати навчальний процес без домашніх завдань для учнів 1 класу, а для учнів 2-4-х класів – домашні завдання мінімізувати.

По-друге, на платформі EdEra, спеціальному сайті Міністерства освіти і науки України та на сайті Донецького облППО (рубрикатор «Нова українська школа – крок у майбутнє») розміщуються та будуть розміщуватися відеоролики й інші навчально-методичні матеріали на допомогу вчителям, учням, батькам.

Заклади освіти можуть використовувати, крім типових, і ті освітні програми, які розроблені на основі типових (лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-344 від 25.05.2018 р.). Особливості організації освітнього процесу в 1-х класах за програмами, розробленими під керівництвом **О.Я. Савченко** і **Р.Б. Шияна**, надано в листі Міністерства освіти і науки України № 1/9 – 415 від 03.07.2018 р. «Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році». У цьому ж документі надано рекомендації щодо організації роботи 2-4-х класів.

Відповідно до цього листа, у 1-х класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати

за підручниками, що за результатами конкурсного відбору отримали гриф «Рекомендовано для використання в закладах загальної середньої освіти» і будуть надруковані за кошти державного бюджету. Використання навчальних посібників, зошитів із друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, утворюють разом із ними навчальні комплекти, є обов'язковим складником навчально-методичного забезпечення й може мати місце в освітньому процесі лише за умови дидактичної доцільності навчальних видань для реалізації нових підходів у роботі з учнями, дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди усіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення (лист Міністерства освіти і науки України № 1/9 – 209 від 18.04.2014 р. «Щодо використання робочих зошитів у початковій школі»).

Змінюється не тільки методологія навчання вчителя, а й ціннісна парадигма, ставлення до дитини, додаються ті компоненти, яких раніше не було. Наприклад, на кожному уроці вчитель буде застосовувати методи й прийоми для розвитку того чи іншого типу інтелекту, буде розвивати критичне й креативне мислення, емоційний інтелект.

Потужний потенціал для забезпечення єдності навчального й виховного процесів мають такі організаційні форми навчання як навчальний проект, колективна творча справа. Резервом оптимізації навчального процесу на компетентнісних засадах є його практична спрямованість. З цією метою пропонується розширення діапазону організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії – з огляду на формування способу дій, що передбачає залучення учнів до практичної діяльності. Пріоритет належить засвоєнню навчального матеріалу в процесі екскурсій, квестів, організації та проведення конкурсів, зустрічей, практикумів [4].

Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання в русі тощо. Діапазон навчальної взаємодії школярів має розширюватися поступово: у 1-2-х класах – це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), у 3-4-х класах – групова, командна робота.

Водночас для формування та перевірки предметних компетентностей вчитель має спиратися на систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування учнями способів навчально-пізнавальної діяльності, знань, умінь і навичок для розв'язання певних задач у змодельованих життєвих ситуаціях. На відміну від тестової форми, у такому форматі організації роботи учень матиме змогу здійснювати різноманітні мисленнєві операції, розкривати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати, співставляти пропоновану ситуацію й робити висновок, а не механічно обирати один із варіантів

відповіді.

Що має вміти робити вчитель, щоб якісно організувати освітній процес за новим Державним стандартом початкової освіти?

1. Знати та розуміти вимоги Державного стандарту початкової освіти.
2. Опрацювати і використовувати на практиці методики, які дозволяють реалізувати інтегрований, діяльнісний та компетентнісний підходи.
3. Уміти складати авторську навчальну програму.
4. Якісно наповнювати резервні години типових навчальних програм.
5. Створювати комфортне освітнє середовище для учнів класу й ефективно його застосовувати.

Акцентуємо увагу, що у листі Міністерства освіти і науки України № 1/9-332 від 22.05.2018 р. надано роз'яснення щодо особливостей записів у Класному журналі, що пов'язані із впровадженням інтегрованого навчання у 1-му класі Нової української школи, та поділу класу на групи при вивченні окремих предметів.

У 2018/2019 навчальному році Міністерство освіти і науки України пропонує варіанти тем для першого шкільного заняття. Такі теми не є обов'язковими та можуть коригуватися вчителем. Обираючи ту чи іншу тему, педагоги мають об'єктуватися на вік учнів та враховувати актуальність проблематики. Для початкових класів рекомендуємо наступні теми: «Щоб у серці жила Україна!» (урок-подорож); «Діти об'єднують Україну»; «Я люблю свою країну»; «Краса людини – її доброта».

❖ Учитель повинен знати, що відбувається в душі кожної дитини, із чим вона прийшла до школи, – щоб не допустити жодного болючого дотику до вразливого дитячого серця (В. Сухомлинський)

Обов'язковим елементом навчального дня першокласників є ранкове коло або так звані «Ранкові зустрічі». Ранкова зустріч – це не урок, це емоційне налаштування дитини на день. Практика ранкової зустрічі – один із перших методів, орієнтованих на учня. Піклування один про одного, відчуття безпеки, готовність вислухати іншого, допомогти йому – це саме ті якості, що віддзеркалюють сутність ранкової зустрічі. Така форма роботи дає дітям змогу розвивати різноманітні соціальні та навчальні навички, поєднуючи соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток кожної дитини. Повторення позитивного досвіду сприяє розвитку доброти, емпатії, а також дає надзвичайні результати як у спільноті групи чи класу, так і поза їх межами.

Ранкова зустріч – це щоденна подія, яка розпочинається щоранку, коли всі приходять до школи. Вона відбувається в класній кімнаті на килимі, кожен займає зручне для себе положення,

що сприяє більш вільному, відкритому спілкуванню. Розміщуються всі по колу, що дає змогу бачити одне одного, спілкуватися «очі в очі» і водночас об'єднує дітей. Учителю розміщується поруч із учнями на килимі, щоб не домінувати в спілкуванні.

Невід'ємними атрибутами місця проведення ранкових зустрічей є дошка для ранкових повідомлень і «крісло автора». Ранкова зустріч містить чотири компоненти: вітання, обмін інформацією, групове заняття, щоденні новини.

Школярі, які є учасниками ранкових зустрічей, як правило, демонструють вищий рівень відчуття спільноти та краще ставляться до школи та навчання, більше довіряють учителям, поважають їх. Вони мають вищий рівень навчальної мотивації та глибше почуття власної гідності. У них сформовані норми соціально-етичних стосунків і поведінки. Соціально-емоційне навчання інколи називають «відсутнім елементом», оскільки воно є частиною освіти, що поєднує академічні знання з конкретними навичками, важливими для досягнення успіху в школах, родині, спільноті та загалом у житті.

Отже, можемо стверджувати, що завдяки ранковим зустрічам учні переходять від зосередження уваги на власній особистості до взаємодії з іншими людьми.

Наголошуємо на тому, що саме педагоги відповідають за проведення ранкової зустрічі та моделювання демократичної поведінки. Інтегрований курс «Я досліджую світ» та введення в навчальний день ранкових зустрічей (як особливої форми роботи, що визначає тематику дня, мотивує на діяльність, забезпечує позитивну атмосферу в учнівському колективі) вносять у розклад уроків в 1-х класах певні особливості. Оскільки ранкові зустрічі входять у часові межі уроку інтегрованого курсу «Я досліджую світ», то цей урок щодня у розкладі є першим.

❖ *Дітей учить те, що їх оточує (М. Монтессорі)*

Згідно з наказами МОН України № 1021 від 13.07.2017 р. «Про організаційні питання запровадження Концепції Нової української школи у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня», № 137 від 13.02.2018 р. «Про затвердження

примірного переліку засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи», № 283 від 23.03.2018 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи», відбувається підготовка класних кімнат перших класів до нового навчального року.

Освітнє середовище – це, з одного боку, один із освітніх ресурсів (на рівні з навчальними матеріалами та технологіями, зокрема цифровими), а з іншого – лише повноцінна залученість до цілісного освітнього середовища робить ці ресурси дійсно освітнім простором, а не просто комплектом матеріальних вигод [3].

Найпершою вимогою до сучасного освітнього середовища є доцільність, відповідність тій меті, що ставить суспільство перед школою – усебічний розвиток самосвідомої особистості. Це означає не лише функціональну придатність, доступність і безпечність території, приміщень та обладнання. Освітнє середовище має бути цілісним, мати в основі єдину педагогічну, соціально-організаційну та художню концепцію. Ще одна вимога – індивідуалізованість і персоналізованість сучасного освітнього середовища, що створює неповторне враження, даючи водночас можливість кожному відшукати своє. Він різноманітний та гнучкий, придатний для будь-яких освітніх форм, але з урахуванням як характеру діяльності, так і вікових особливостей учнів.

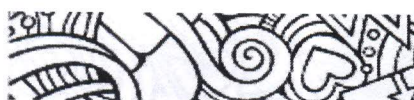
Розуміння середовища як засобу освіти передбачає різноманітність його чуттєвих стимулів, семантичність, правдивість, а також відкритість інтерпретації. Поєднання форм і кольорів у сучасному освітньому просторі повинні запрошувати до пошуку та дослідження, аніж пропонувати (чи гірше – нав'язувати) готові відповіді, образи чи символи [3].

І тому, крім рекомендованих Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України № 283 від 23.03.2018р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи»), пропонуємо зробити у класній кімнаті ще декілька навчальних центрів (таблиця 1).

Таблиця 1

Навчальні центри в 1-му класі

№ з/п	Назва центру	Мета організації центру	Обладнання центру
1	Центр Досліджень	Створюється для того, щоб розпалити уяву дитини	Мистецькі та крафтові матеріали, диктофон, фотоапарат, магнітофон, настільні ігри (зокрема пазли), веселі книги та журнали тощо
2	Центр Новин	Допоможе вчителю зазначити щоденні завдання та управляти своїм класним календарем, запланованими завданнями та проектами	Дошка повідомлень, Дошка настрою, календар природи тощо

3	Центр Матеріалів	Забезпечення роботи вчителя до роботи	Олівці, ручки, маркери, степлери, ножиці, папір, клей, стрічки, скріпки, тканина, паперові рушники, засоби для дезінфекції рук та інші інструменти Таблиці з формулами і графіками, методичні посібники, підручники
4	Комунікативний центр	Створюється для обговорень того, що було вивчено, для заведення нових знайомств, для запитань-відповідей, а також рефлексій	Довідники, блокноти і журнали
5	Центр Тиші	Потрібен для того, щоб виконувати завдання, читати, писати, рахувати або рефлексувати на самоті	Запасний стіл і стільці в кутку вашої кімнати, навушники
6	Центр Вчителя	Це професійний простір педагога, де він планує, оцінює, аналізує дані і завершує свою працю. Може використовуватися для проведення розмов тет-а-тет з учнями	Навчально-методичні матеріали, сертифікати професійного розвитку вчителя тощо
7	Тематичний центр	Все, що стосується предмета, який викладає вчитель.	Технічні інструменти, тематичні книги, ігри тощо

Освітнє середовище — це більше, ніж облаштування. Його головний принцип — те, що ми бачимо в класі, має відображати події, які відбуваються, а також висвітлювати особливості школярів та вчителів, які там навчаються і навчають [3].

За сучасною концепцією, парти і стільці мають бути модульними, тобто такими, щоб навіть дитина могла їх легко переставляти. Різні види роботи вимагають постійної зміни локацій: дітям потрібно працювати в парах, у групах по 3-4-6 осіб. Тому модульні меблі мають бути достатньо легкими для пересування, а також без нахилу, щоб школярі могли, наприклад, малювати на великих ватманах. До того ж шкільні меблі мають бути зручними й адаптованими до зросту дітей. Ідеально, якщо їх можна буде регулювати за висотою. Для школярів молодших класів доречно закупити парти трапецевидної форми. Стільці теж мають бути легкими.

Сучасний освітній простір обов'язково передбачає локацію, де можна розмістити килим (у середньому — 2 на 3 метри, або 3 на 4 метри, якщо учнів понад 15).

У відділеннях відкритих шаф у класах мають стояти методичні матеріали, книги та предмети, які діти використовують під час занять. Школярі можуть їх спокійно брати й так само без нагадувань повернути назад. Матеріали треба зручно розташовувати, щоб учні мали до них легкий доступ.

Доречно, якщо дошки в класах будуть маркерними. Добре, якщо в класі додатково є дошки або фліпчарти, на яких можна магнітами прикріплювати матеріали для конкретного уроку.

У кожному класі обов'язково має бути

міні-бібліотека із книжками, орієнтованими на вік дітей. Так кожна дитина щодня зможе самостійно обирати саме ту книгу, яка їй до вподоби.

Передусім візуальне освітнє середовище класу має нести інформацію про учнів та вчителів. Фото дітей та вчителів класу з датами днів народження можна розмістити на спеціальних стікерах на дверях класу або виділити для цього частину стіни. Можна облаштувати в одному з кутків класу «Дошку настрою».

Отже, у створенні освітнього простору всі учасники — місцева громада, адміністрація, шкільна спільнота — виступають не «клієнтами» та «виконавцями», а партнерами та співробітниками. Створення освітнього середовища кожного конкретного класу — це безперервний процес пошуку нових відповідей на нові виклики життя. Важливо лише, щоб усі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

Яким чином цього можна досягти?

1. Підвищувати обізнаність щодо сучасних принципів формування освітнього середовища класу, розширювати розуміння цього питання за межі набору красивих картинок із соціальних мереж.

2. Залучати всю шкільну спільноту до формування освітнього простору.

3. Спільно виявляти потреби та можливості розвитку школи.

❖ **Якщо дитину часто хвалять — вона вчиться оцінювати (М. Монтессорі)**

Вважаємо за необхідне акцентувати увагу на деяких позиціях, поданих у листах Міністерства освіти і науки від 18.05.2018 р. № 2.2-1250 та від 21.05.2018 р. № 2.2-1255 «Методичні рекомендації

щодо формувального оцінювання учнів 1 класу».

Орієнтирами для спостереження й оцінювання є вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів початкової школи. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, унаслідок чого діти в змозі досягати зазначених результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня.

Вимоги до очікуваних результатів навчання та компетентностей учнів початкової освіти використовуються для:

- організації постійного спостереження за навчальним поступом дитини;
- обговорення навчального поступу з батьками або особами, що їх замінюють;
- формувального (поточного) та завершального (підсумкового) оцінювання.

Формувальне оцінювання передбачає відстеження особистісного розвитку учнів та хід набуття ними навчального досвіду й компетентностей, тобто оцінювання не результату навчання учнів, а його процесу.

Формувальне оцінювання є інтерактивним оцінюванням прогресу учнів, що дає змогу вчителю відповідним чином адаптувати освітній процес. Використання формувального оцінювання дозволяє відстежувати особистісний поступ дитини, хід опановування нею навчального матеріалу та вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію особистості.

Оцінювання навчального поступу розпочинається з перших днів навчання дитини у школі та триває постійно. Невід'ємною частиною процесу оцінювання є формування здатності учнів самостійно оцінювати власний поступ. Орієнтирами для спостереження та оцінювання є загальні та конкретні очікувані результати, які необхідні для організації спостереження за навчальним поступом учня/учениці; індивідуального обговорення навчального поступу учнів з батьками або особами, що їх замінюють.

Оцінювання досягнень учнів необхідно спрямовувати на формування їхньої позитивної самооцінки. За сприятливих умов навчання й виховання у дітей починає формуватися адекватна самооцінка, яка стосується їхніх особистісних якостей, досягнень і можливостей. Створюючи такі умови, треба враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Важливо не протиставляти дітей одне одному. Стимулюючим має бути порівняння роботи (відповіді, дії тощо) з тим, як працювала дитина раніше. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень учнів. Про складнощі у навчанні необхідно говорити з учнем індивідуально, аби не створювати ситуацію колективної зневаги до дитини.

Водночас доцільно вчити дітей

взаємооцінюванню, при цьому формувати вміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника, давати поради щодо його покращення. Це активізує навчальну роботу, сприяє розвитку критичного мислення, формуванню адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює товариськість і відчуття значущості кожного в колективі.

Під час організації навчання взагалі й оцінювання в 1-му класі зокрема, важливо створювати для учнів ситуацію успіху. Навіть невеличке досягнення надихає дітей. А вчитель, звичайно, завжди може знайти можливість запропонувати таку ситуацію, дати таке завдання, щоб навіть найслабший учень міг виявити себе з кращого боку; дуже важливо схваленням відзначити навіть ледь помітне просування уперед: «Добре! Твоя буква А зараз набагато краща». Досвід свідчить, що в роботі з молодшими школярами виправдовує себе система, за якої вони одержують тільки позитивну оцінку. Це дає можливість підтримати слабких учнів, запропонувавши їм легше завдання, тобто оцінюються зусилля кожного, урахувуючи індивідуальні здібності.

Завершальне (підсумкове) оцінювання за рік здійснюється з урахуванням динаміки зростання рівня навчальних досягнень учня. Надзвичайно важливою складовою формувального оцінювання є форма повідомлення про нього учневі/учениці та батькам. Це має бути зрозумілий документ, який дає розгорнуте уявлення про те, що відбувалося з дитиною в школі під час навчального року. Запропонований зразок Свідоцтва досягнень складається з двох частин: перша – характеристика особистих досягнень учнів, оцінюється активність дитини, самостійна робота на уроці, співпраця з іншими учнями тощо. Друга частина складається з оцінювання предметних компетентностей. Для оцінювання пропонується чотирирівнева система: «має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату з допомогою вчителя», «потребує значної уваги і допомоги».

Учителі, які викладають навчальні предмети в початковій школі, дають характеристику предметних компетентностей учня за чотирирівневою системою. У 1-2-х класах оцінювання має описовий характер як рівня навчання, старанності та соціальної поведінки, так і предметів та навчального процесу загалом, але не результату.

Оцінювання учнів 2-4-х класів здійснюється відповідно до Орієнтовних вимог до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 19.08.2016 р. № 1009 «Про орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень

учнів початкової школи».

❖ Рекомендації методичним службам міст (районів), методичним об'єднанням учителів початкових класів.

На законодавчому рівні освітній процес у початковій школі у 2018-2019 навчальному році буде здійснюватися відповідно до чинної нормативно-правової бази України. При підготовці до нового навчального року рекомендуємо вивчити та спланувати впровадження таких документів Міністерства освіти і науки України:

- Наказ Міністерства освіти і науки України № 1021 від 13.07.2017 р. «Про організаційні питання запровадження Концепції Нової української школи у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня»;
- Наказ МОН України № 137 від 13.02.2018 р. «Про затвердження примірних переліків засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи»;
- Наказ МОН України № 283 від 23.03.2018 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи»;
- Лист Міністерства освіти і науки України № 2/2-14-1907-15 від 21.09.2015 р. «Методичні рекомендації щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»;
- Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-450 від 23.08.2017 р. «Щодо методичних рекомендацій для експериментальних класів загальноосвітніх навчальних закладів»;
- Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-190 від 02.04.2018 р. «Щодо скороченої тривалості уроку для учнів початкових класів»;
- Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9 – 415 від 03.07.2018 р. «Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році»;
- Інструкція щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України № 412 від 08.04.2015 р. та зареєстрована в Міністерстві юстиції України 27.04.2015 р. за № 472/26917.

Протягом пропедевтичного періоду до роботи Нової української школи відділом початкової освіти Дон облППО вивчено та враховано досвід найкращих учителів початкових класів і пілотних закладів освіти Донецької області, України; матеріали зібрано та систематизовано. На

серпневому Конгресі освітян «Нова українська школа Донецчини: освіта для життя» під час роботи секції для методистів, які відповідають за початкову школу, та керівників методичних об'єднань учителів початкових класів планується презентація посібника з детальними рекомендаціями щодо організації роботи 1-х класів Нової української школи «Путівник Нової української школи».

Методичним службам міст (районів, ОТГ), методичним об'єднанням учителів початкових класів рекомендуємо:

- розробити систему заходів щодо науково-теоретичної, науково-практичної, методичної підготовки педагогів початкової школи до впровадження Державного стандарту початкової освіти;
- створити умови для підготовки учителів (курси або тренінги на базі облППО, онлайн-курси, методичні заходи міжквартального періоду тощо) до роботи у 1 класах у 2019/2020 навчальному році;
- організувати творчі групи з розробки системи роботи освітнього закладу та учителя з батьками;
- виявляти позитивний, результативний досвід із питань впровадження інтегрованого та тематичного навчання в початковій школі та сприяти його узагальненню та поширенню;
- створити в містах (районах) творчі консультаційні групи вчителів-майстрів 1-х класів, які надаватимуть практичну допомогу щодо складання календарних планів, організації навчального середовища, використання ефективних технологій навчання, ІКТ тощо.

Реформування сучасної освіти триває. Рекомендуємо не залишати без обговорення всі сумніви та проблемні питання, які виникають у ході впровадження Концепції Нової української школи, звертатися за допомогою у вирішенні питань до облППО, тренерів НУШ. Пропонуємо відкрите спілкування через рубрику «Запитуйте – відповідаємо» на сайті Донецького облППО (рубрикатор «Нова українська школа – крок у майбутнє»).

Список джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018р. – Харків, 2018. – 192 с.
2. Концепція Нової української школи (схвалена

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року») –

- [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konceptciya.html>
3. Косенко Данило. Новий освітній простір для Нової української школи: місія нездійснена?! – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/articles/1115-novij-osvitnij-prostir-dlya-novoji-ukrajinskoji-shkoli-misiya-nezdijsnena>
 4. Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н. М. – К., 2017. – 304 с
 5. Типові навчальні програми для закладів загальної середньої освіти з навчанням російською мовою (мовно-літературна галузь). – Харків, 2018. – 224 с.
 6. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти, розроблені під керівництвом О. Я. Савченко, Р. Б. Шияна. – Харків, 2018. – 192 с.

Людмила Рибалка,
методист відділу національного
виховання Донецького облІППО

«МИ МАЄМО СТАТИ ГІДНИМИ ЩАСТЯ» (І. Кант): СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДОНЕЧЧИНИ

На думку науковців, у сучасному українському суспільстві відбувається активний перегляд молоддю своїх життєвих стратегій, цілей і ціннісних орієнтацій. Під впливом діалогу культур масова свідомість дітей та учнівської молоді збагачується такою цінністю, як свобода вибору переконань [4, с. 49]. Наприклад, 29,1% учасників соціологічного опитування «Молодь України-2017» [7, с. 6], що проводилося на замовлення Міністерства молоді та спорту України, на питання «Чого найбільше Ви хотіли б досягти в житті?» відповіли: «Бути вільним і незалежним у своїх рішеннях та вчинках». Життєвим пріоритетом 22,1% респондентів є отримання можливості самореалізації (реалізувати свій талант і здібності).

Водночас у суспільстві простежується тенденція до пріоритету цінностей особистісного рівня, що забезпечують реалізацію власних потреб людини: її матеріальне благополуччя, комфортне існування [4, с. 49]. За результатами опитування перші місця в переліку найбільш бажаних досягнень у житті сучасної молоді посідають сімейне щастя (64%), здоров'я (54%), кар'єра (39,3%) [7, с. 6]. Лише 8,1% респондентів назвали життєвим пріоритетом принести користь своїй країні [7, с. 6]. 44,7% молоді віком 14-19 років хотіли б виїхати зі свого населеного пункту [7, с. 32], 43,8% – емігрувати з України [7, с. 38].

Отже, основним вектором трансформації масової свідомості сучасної української молоді є відхід від тоталітарно-колективістської «картини

світу» на користь ліберально-індивідуалістичних життєвих стратегій, цілей та ціннісних орієнтацій. Безумовно, кожна людина має природне право на свободу вільно визначати підстави своїх дій, шляхи самореалізації. Однак сприйняття оточення крізь призму особистих інтересів може призвести до нехтування соціальною відповідальністю, коли поведінка людини перестає відповідати сучасним суспільним нормам. Певні форми контролю – державний примус, громадська думка – можуть запобігти асоціальній поведінці, але найефективнішою є реалізація відповідальності через усвідомлення самою людиною своєї суспільної ролі. Тому особливості актуальності набуває проблема наповнення ціннісних орієнтацій дітей та учнівської молоді України моральною складовою. Людина має прокласти свій шлях до свободи, не порушуючи свободу інших. Людина повинна використовувати ресурси для реалізації власного потенціалу, щоб отримати реальну можливість допомагати не лише собі, а і ближнім [5, с. 282].

Нормативно-правова база організації виховання на загальнолюдських морально-етичних цінностях. Згідно з положеннями Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді України на 2016-2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015, однією з найгостріших проблем національно-патріотичного виховання дітей та молоді є брак у суспільстві духовності та моральності. Із метою розв'язання цієї проблеми змістовне наповнення національно-патріотичного виховання має здійснюватися на основі збереження та розвитку духовно-моральних цінностей українського народу [16].

Питання виховання на цінностях актуалізовано прийняттям у вересні 2017 року нового Закону України «Про освіту», згідно з яким метою освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та

найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [14]. Освітній процес має бути спрямований на формування компетентностей – динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися [14].

Визначення, які саме цінності допоможуть здобувачу освіти успішно самореалізуватися, діяти на користь іншим людям і суспільству, міститься в Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа». У документі звертається увага на необхідність виховання дітей та учнівської молоді на загальнолюдських морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних цінностях (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [3, с. 19].

Також треба звернути увагу на поняття «академічна доброчесність». Відповідно до Закону України «Про освіту» академічна доброчесність має стати одним з основоположних принципів освітньої діяльності в Україні (ст. 6). У законодавчому акті академічна доброчесність визначається як «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» (ч. 1 ст. 42) [14]. Законодавство передбачає певні форми контролю за дотриманням академічної доброчесності. У випадку порушення педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками норм про авторське право і суміжні права; надання недостовірної інформації про методики й результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність; необ'єктивне оцінювання результатів навчання та ін. можуть бути застосовані такі види академічної відповідальності:

1. відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;
2. позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного

вченого звання;

3. відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;
4. позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади (ч. 5 ст. 42) [14].

Так само порушення академічної доброчесності здобувачами освіти (несамостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання; недотримання норм законодавства про авторське право й суміжні права; надання недостовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використання методики досліджень і джерела інформації та ін.) тягне за собою:

1. повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
2. повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
3. відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
4. позбавлення академічної стипендії;
5. позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання (ч. 6 ст. 42) [14].

Зазначимо, що, по-перше, академічна доброчесність має стати основоположним принципом діяльності закладів освіти всіх рівнів, зокрема закладів загальної середньої освіти. По-друге, найефективнішою формою контролю за дотриманням академічної доброчесності є внутрішній самоконтроль педагогічного працівника, здобувача освіти, чії ціннісні орієнтації засновані на чесності, справедливості, повазі до себе та іншого.

На регіональному рівні завдання, напрямки та форми виховання здобувачів освіти на загальнолюдських морально-етичних цінностях визначаються:

- Програмою національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Донецькій області на 2016-2020 роки (затверджено Розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації № 579 від 12 липня 2016 року) [10];
- регіональною Програмою розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки» (затверджено Розпорядженням голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації № 840 від 20 липня 2017 року) [15].

Програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Донецькій області на 2016-2020 роки містить проект «З любов'ю в серці, з вірою в душі», метою якого є «виховання шанобливого ставлення до історичного минулого нашої Батьківщини, ознайомлення з надбаннями культури та традиціями українського народу, формування установок щодо їх збереження та

примноження, розвиток духовно-моральних якостей особистості» [10]. Формами реалізації проекту визначено впровадження факультативних курсів духовно-морального спрямування, проведення благодійних акцій, організація клубів волонтерів, сімейних таборів, інклюзивна освіта [10].

Регіональна Програма розвитку освіти: «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки» передбачає реалізацію проекту «Освіта та духовний розвиток особистості». Його метою є «формування в дітей та молоді свідомого ставлення до життя шляхом виховання на загальнолюдських морально-етичних цінностях, відродження та поширення духовної спадщини українського народу» [15]. Основними напрямками реалізації проекту є такі [15]:

- організація навчально-виховного процесу в освітніх закладах на засадах духовності та традиційних цінностей українського народу;
- впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості й підґрунтя для національно-патріотичного виховання;
- формування духовно-морального простору розвитку особистості через організацію роботи гуртків, літніх таборів, проведення позаурочних і позашкільних масових заходів духовно-морального спрямування;

- залучення дітей і молоді до участі в благодійних акціях, волонтерській діяльності з метою набуття власного досвіду творення добра;

- здійснення заходів щодо поповнення шкільних бібліотек літературою, періодичними виданнями духовно-морального спрямування;

- проведення заходів з підвищення професійної компетентності вчителів курсів духовно-морального спрямування (курси підвищення кваліфікації, педагогічні студії, тренінги, семінари з обміну досвідом між педагогами Донецької області та інших регіонів України).

Стан виконання регіональних програм із питань виховання на загальнолюдських морально-етичних цінностях у 2017-2018 навчальному році

У 2017-2018 навчальному році в Донецькій області тривала робота з *впровадження предметів морально-духовного спрямування* (курси «Етика», «Біблійна історія та християнська етика», «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі»). Кількість закладів загальної середньої освіти, охоплених викладанням курсів морально-духовного спрямування (далі – КМДС), зросла до 115, що становить 21,4 % від загальної кількості шкіл Донецької області. Кількість учнів, охоплених викладанням КМДС, налічувала 9349 осіб, або 5,95 % від загальної кількості школярів Донецької області (рисунком 1).

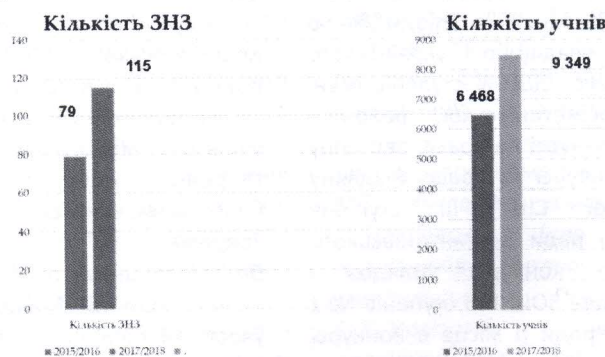

Рис. 1. Динаміка впровадження курсів морально-духовного спрямування в закладах загальної середньої освіти Донецької області

Незважаючи на загальну позитивну динаміку впровадження КМДС, етика/християнська етика взагалі не викладається в закладах загальної середньої освіти м. Вугледара, Селидового, а також Нікольського, Мангушського районів, Шахівської ОТГ. В інших містах і районах Донецької області викладання КМДС впроваджено в окремих закладах загальної середньої освіти. Керівники закладів освіти Донеччини пояснюють цей факт відсутністю згоди педагогів і батьків учнів, більшість яких виховувалися в родині з атеїстичним світоглядом. Зазначимо, що напередодні 2017-2018 навчального року Міністерство освіти і науки України рекомендувало відновити практику викладання курсу «Етика. 5-6 класи» (навчальна програма: Київ, «Перун», 2005) [6]. Зміст навчального матеріалу за цією програмою

не містить релігійного (християнського) компонента, сприятиме вихованню соціальної відповідальності в дітях, батьки яких сповідують різні релігії або не сповідують жодної. А нехтування питаннями морального вдосконалення особистості є небезпечним саме для Донеччини – регіону, де в умовах військових дій не втрачає актуальності проблема ціннісної дезорієнтації певної частини населення.

Щодо формування морально-духовного простору розвитку особистості засобами позаурочної роботи, то значну роль у цьому відіграють заклади позашкільної освіти. З метою популяризації традиційних для українського народу цінностей, зокрема, поваги до власного роду й народу, щедрості, гостинності, турботи про

іншого, що містяться у скарбниці народної мудрості – традиційній календарно-побутовій та родинно-побутовій обрядовості, упродовж 2017-2018 навчального року, було проведено заходи обласного рівня:

1. «Фабрика Святого Миколая» (організатор – Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості). За власним бажанням маленькі донеччани та їхні батьки долучилися до збирання листів до св. Миколая; виготовлення та збору сувенірів-подарунків (іграшок, солодоців, канцелярського приладдя, дитячих книжок та ін.); передачі подарунків дітям, які опинилися у складних життєвих умовах.
2. Фестиваль Різдвяних традицій «Різдвяне диво», програма якого передбачала проведення конкурсів на кращу Різдвяну страву, вертепну драму, краще виконання колядок і щедрівок (організатори – департамент освіти і науки Донецької облдержадміністрації, комунальний заклад «Донецький Палац молоді «Юність»»). Активну участь у заході взяли колективи професійно-технічних навчальних закладів м. Бахмута, Костянтинівки, Краматорська, Маріуполя, Слов'янська, а також Великоновосілківського району. Значно меншим було представництво закладів загальної середньої освіти. Треба відзначити високий рівень обізнаності з традиційною духовно-культурною спадщиною українського народу учнів Зорянської СШ I-III ступенів імені П. С. Дубрівного Костянтинівської районної ради («Гран-прі» у конкурсі на кращу вертепну драму, II місце в конкурсі на кращу Різдвяну страву); Іллінівської СШ I-III ступенів Іллінівської сільської ради Костянтинівського району (II місце в конкурсі колядок і щедрівок); Слов'янської ЗОШ I-III ступенів № 1 Слов'янської міської ради (I місце в конкурсі колядок і щедрівок).
3. «Срітенські зустрічі» (організатор – благодійний фонд «Надія» м. Покровська за сприянням Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти). Учасниками квест-гри «Мудрість Господня» стали команди учнів 5-6 класів м. Бахмута, Мирнограда, Покровська, Торецька, а також Костянтинівського, Олександрівського, Покровського районів; Іллінівської ОТГ. Найбільш підготовленими виявилися школярі Білокузьмінівської ЗОШ I-III ступенів Костянтинівської районної ради.

4. До Великодніх свят:

4.1. Обласний фестиваль-естафета «Від писанки до писанки», що проводився в формі заочного конкурсу писанкарства «Слобожанська писанка» та очного конкурсу писанкарства «Країна писанкова» (організатори – департамент освіти і науки Донецької облдержадміністрації,

комунальний заклад «Донецький Палац молоді «Юність»). В очному конкурсі взяли участь 54 учасники у віці від 9 до 21 років із 20 закладів професійно-технічної та загальної середньої освіти області.

4.2. Обласний конкурс-виставка робіт з декоративно-ужиткового й образотворчого мистецтва «Великодній дивограй» (організатор – Донецький обласний палац дитячої та юнацької творчості). На розгляд журі було представлено вироби декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва великодньої тематики, авторами яких стали 316 учнів закладів освіти області.

Питання відродження й збереження духовно-культурної спадщини українського народу, ролі загальнолюдських морально-етичних цінностей у житті людини постіндустріального суспільства обговорювалися під час обласного етапу Всеукраїнського турніру юних філософів і релігієзнавців (організатори – департамент освіти і науки Донецької облдержадміністрації, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти). Учасниками турніру стали 10 команд м. Добропілля, Дружківки, Краматорська, Мирнограда, Покровська, Слов'янська, Торецька, а також Слов'янського району. Дипломами I ступеня журі відзначило команди НВК № 1 Покровської міської ради, Краматорської ЗОШ I-III ступенів № 16 Краматорської міської ради.

Упродовж 2017-2018 навчального року діти та учнівська молодь Донеччини набували досвід творення добра шляхом залучення до благодійницьких акцій, волонтерської діяльності. Зокрема, у щорічному III конкурсі благодійницьких акцій до Дня св. Миколая під гаслом «Святий Миколай йде до сиріт» взяли участь 44 заклади загальної середньої освіти м. Бахмута, Добропілля, Дружківки, Костянтинівки, Лимана Маріуполя, Мирнограда, Новгородівки, Покровська; районів: Бахмутського, Великоновосілківського, Добропільського, Мар'їнського, Покровського, Слов'янського, а також Іллінівської, Миколаївської, Соледарської ОТГ. Учасники волонтерських загонів організували благодійницькі ярмарки та концерти, за допомогою яких зібрали кошти на придбання подарунків, про які писали в листівках до св. Миколая діти-сироти. Подарунки були передані під час святкових зустрічей у формі фольклорно-етнографічних вистав, конкурсно-розважальних програм. Оцінюючи актуальність і соціальну значущість благодійницької діяльності, журі конкурсу відзначило дипломами I ступеня колективи Лиманського НВК «гімназія – ЗОШ I ступеня» Лиманської міської ради, Новгородівської ЗОШ I-III ступенів № 7 Новгородівської міської ради.

В обла
«Моральні
93 воло
середньої
Диплома
проекти
учнів Ба
Бахмутськ
«СШ I-III
окремих
Добропілля
I-III ступ
Добропілля
міський
Донецько
спрямова
родинам,
Значну
особливи
віку наді
I-III ступе
ЗОШ I-III
ради, ЗОІ
ради, Бі
Костянтин
переможе
напрямо
проводять
«Новооле
Покровсь
Хлібодар
району,
нагородж
конкурс
духовно-
народу. І
була пр
Узагалі н
за номі
підвищен
молоді
браку ду
Прот
бібліоте
літерат
моральн
«Основи
(авт. –
700 ек
етика в
(авт. –
200 ек
рекомен
Міністер
благодій
«Живи,
обласно
освіти.
навчаль

В обласному етапі Всеукраїнського конкурсу «Моральний вчинок» узяли участь 93 волонтерські загони закладів загальної середньої освіти Донецької області (таблиця 1). Дипломами I ступеня журі конкурсу відзначило проекти національно-патріотичного спрямування учнів Бахмутської ЗОШ I-II ступенів № 4 Бахмутської міської ради, Добропільського НВК «СШ I-III ступенів № 4 з поглибленим вивченням окремих предметів – ДНЗ» відділу освіти Добропільської міської ради, Шахівської ЗОШ I-III ступенів Шахівської сільської ради Добропільського району; КЗ «Маріупольський міський лицей Маріупольської міської ради Донецької області». Зазначені проекти були спрямовані на допомогу учасникам АТО та їх родинам, внутрішньо переміщеним особам. Значну допомогу дітям-сиротам, особам з особливими потребами, громадянам похилого віку надають волонтери Новоградівської ЗОШ I-III ступенів № 7 Новоградівської міської ради, ЗОШ I-III ступенів № 9 Мирноградської міської ради, ЗОШ I-III ступенів № 4 Покровської міської ради, Білокузьминівської ЗОШ I-III ступенів Костянтинівської районної ради, які визнані переможцями в номінації «Соціальний напрямок». Велику природоохоронну роботу проводять екологічні загони НВК «Новоолександрівська ЗОШ I-III ступенів – ДНЗ» Покровської районної ради, Хлібодарівського НВК Хлібодарівської сільської ради Волноваського району, що стало підставою для їхнього нагородження дипломами I ступеня. Водночас конкурс виявив недостатню увагу до збереження духовно-культурної спадщини українського народу. Номінація «Культурологічний напрямок» була представлена тільки 7-ма учасниками. Узагалі не подано матеріалів для участі в конкурсі за номінацією «Юридичний напрямок», хоча підвищення правової культури дітей та учнівської молоді взаємопов'язано зі справою подолання браку духовності й моралі в суспільстві.

Протягом 2017-2018 навчального року шкільні бібліотеки області поповнено навчальною літературою та періодичними виданнями морально-духовного спрямування (підручників «Основи християнської етики» для 5-6 класів (авт. – В. М. Жуковський та ін.) [8, 9] – 700 екземплярів, підручників «Християнська етика в українській культурі» для 5-6 класів (авт. – Г. І. Красікова, І. Л. Сіданіч) [19, 20] – 200 екземплярів). Зазначені підручники є рекомендованими до використання Міністерством освіти і науки України та передані благодійними фондами «Християнська освіта», «Живи, Буковино!» за підтримки Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. З метою подальшого оновлення навчально-методичного забезпечення

викладання КМДС у ЗЗСО області рекомендуємо методичним службам, керівникам закладів освіти розглянути питання щодо залучення спонсорської допомоги, коштів місцевих благодійних фондів.

Не менш важливим є розв'язання проблеми дефіциту педагогічних кадрів для викладання КМДС. Недостатній рівень фахових знань з етики/християнської етики, застосування переважно традиційних методів навчання (бесіди, лекції) заважають популяризації КМДС серед учнів та їх батьків. Певною мірою вирішити зазначену проблему допомагають заходи з підвищення професійної компетентності вчителів етики, християнської етики. Зокрема, протягом 2017-2018 навчального року при Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти проведено курси підвищення кваліфікації для 17 вчителів КМДС південного сектора області з теми «Формування поведінкових умінь школярів засобами християнської етики». Слухачі курсів ознайомилися з творчими наробками методичного об'єднання (МО) учителів етики, християнської етики м. Маріуполя (кер. – С. В. Кулешова), з авторською методикою любові О. В. Павлової, учителя КЗ «Маріупольська ЗОШ I-III ступенів № 18 Маріупольської міської ради Донецької області». Курси підвищення кваліфікації для 32 учителів КМДС західного сектора області, що проводилися завдяки підтримці благодійного фонду «Надія», сприяли опануванню слухачами ігровими методами навчання. Під час курсів було презентовано досвід упровадження моделі навчання у грі МО вчителів етики, християнської етики м. Покровська (кер. – Ю. В. Шафранова), працівників Дитячого Методичного Центру Християнської Просвіти (заст. дир. – С. К. Новікова). Співпраця з Науково-дослідницькою лабораторією християнської етики, християнської психології та християнської педагогіки Національного університету «Острозька академія» дозволила долучити до проведення цих курсів наукових працівників закладів вищої освіти мм. Острога, Львова.

Про ефективність роботи з підвищення професійної компетентності вчителів КМДС свідчать результати участі педагогічних працівників Донецької області у XIII Всеукраїнському фестивалі-конкурсі «Учитель (вихователь) року предметів духовно-морального спрямування». Учасниками конкурсних випробувань стали представники закладів дошкільної, загальної середньої освіти мм. Покровська, Добропілля, районів: Великоновосілківського, Слов'янського. Переможцями конкурсу стали Г. С. Засипка, вихователь-методист ДНЗ № 11 «Чебурашка» відділу освіти Покровської міської ради (диплом

II ступеня), Г. Ф. Андрушків, завідувач ДНЗ № 36 «Пролісок» ясел-садка загального розвитку відділу освіти Добропільської міської ради (диплом III ступеня). Водночас конкурс виявив, що представники Донеччини недостатньо володіють теоретичними знаннями з філософської етики, релігієзнавства.

Другий рік поспіль на Всеукраїнській учнівській олімпіаді «Юні знавці Біблії» у м. Острозі Донецьку область представляють вихованці Я. М. Пазушко, учителя КМДС закладу загальної середньої освіти II-III ступенів № 4 Миколаївської міської ради Слов'янського району. У 2018 році, завдяки фінансовій підтримці Національного університету «Острозька академія», в олімпіаді взяли участь учениці 6-го класу В. Ковдря, Ю. Богословська. Журі олімпіади досить високо оцінило результати їх домашніх досліджень на тему «Християнство – духовний вибір українського народу (до 1030-ї річниці хрещення Руси-України)». Однак рівень виконання письмових тестів на знання Біблії завадив стати переможцями олімпіади. Вважаємо, що результативність участі в олімпіаді «Юні знавці Біблії» представників Донецької області можна підвищити шляхом набуття учнями практики участі в конкурсних змаганнях на обласному рівні, вирішення питання фінансування поїздок обласної делегації до Національного університету «Острозька академія».

Рекомендації щодо організації виховання на загальнолюдських морально-етичних цінностях у 2018-2019 навчальному році

Із метою забезпечення ефективності морально-духовного виховання дітей та учнівської молоді Донецької області пропонуємо:

Рекомендуємо:

1. Усім педагогічним працівникам закладів освіти:

- розглядати духовність як індивідуальне вираження в системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної – потреби в пізнанні й соціальної – потреби жити, діяти для інших [2, с. 106];
- спираючись на творчу спадщину видатного українського педагога В. Сухомлинського, дослідження сучасних українських дидактів, прагнути до «одуховнення» освітнього процесу [17, с. 284], виховання на особистісних (інтелектуальних, творчих) та надособистісних (загальнолюдських морально-етичних) цінностях.

2. Методичним службам органів освіти міських рад, районних державних адміністрацій, об'єднаних територіальних громад, військово-цивільних адміністрацій:

- із метою належного методичного супроводу вчителів етики та інших курсів КМДС, обміну досвідом, підвищення якості викладання створити районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети тощо [18];
- урахувати положення Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» про неприпустимість зведення виховання на цінностях до окремих занять із моралі [3, с. 20], створити районні (міські) групи з інтеграції матеріалів морально-духовного спрямування у викладання загальноосвітніх дисциплін, передусім, історії, літератури, мистецтва;
- планувати та проводити заходи районного (міського) рівня, спрямовані на популяризацію духовно-культурної спадщини українського народу, залучення дітей та учнівської молоді до благодійницької, волонтерської діяльності.

3. Керівникам закладів освіти:

- розглянути питання щодо розробки та прийняття кодексів (декларацій, меморандумів) академічної доброчесності – морально-етичних правил професійної поведінки та норм навчальної діяльності педагогічних працівників та здобувачів освіти за прикладом закладів вищої освіти – учасників Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP) [9];
- залучати колективи закладів освіти до формування морально-духовного простору розвитку особистості шляхом створення атмосфери довіри, доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті [3, с. 20];
- заохочувати вчителів історії, літератури, мистецтва до інтеграції матеріалів морально-духовного спрямування у процес викладання загальноосвітніх дисциплін;
- сприяти упровадженню предметів морально-духовного спрямування за рахунок варіативної складової навчального навантаження, якщо освітній процес ведеться на основі навчальних планів закладів загальної середньої освіти – за таблицями 1-12, або за рахунок інваріативної складової – у разі використання навчальних планів за таблицею 13 (підстава: наказ Міністерства

освіти і науки України № 405 від 20 квітня 2018 року «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня») [11];

- із метою реалізації права громадян на свободу віросповідання забезпечити відвідування учнями занять із християнської етики винятково за умови письмової згоди батьків (вивчення предмета «Етика» письмової згоди не потребує), а також викладання курсів «Біблійна історія та християнська етика», «Основи християнської етики», «Християнська етика в українській культурі» на засадах добровільності та позаконфесійності;

- не залучати педагогічних працівників і здобувачів освіти до участі в заходах, організованих релігійними організаціями, крім заходів, передбачених освітньою програмою (підстава: ч. 4, 5 ст. 31 Закону України «Про освіту») [14].

4. Заступникам директорів з виховної роботи, педагогам-організаторам:

- з метою популяризації духовно-культурної спадщини українського народу організувати фольклорно-етнографічні свята, звертаючи увагу учнів на моральний зміст традиційних календарно-побутових і родинно-побутових свят українського народу (гостинність, щедрість, повага до старших членів родини та ін.);

- залучати учнів до благодійницьких акцій, волонтерської діяльності, що сприятиме набуттю досвіду творення добра;

- розглянути питання щодо впровадження системи виховних годин морально-етичного спрямування для учнів, які не вивчають КМДС, із використанням матеріалів навчальної програми «Виховання характеру дітей» (автор – Л. Ландрет, США), навчального посібника для школярів «Уроки виховання характеру» (автори – Ф. Армор, І. Сіданіч) [1];

- спланувати та провести у I семестрі 2018-2019 навчального року інформаційно-просвітницькі заходи з відзначення 1030-річчя хрещення Київської Русі-України [12], привертаючи увагу до впливу зазначеної історичної події на духовно-культурний розвиток українського народу (допоміжні методичні матеріали – див. блог відділу національного виховання Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти http://1030hrezhennyya.blogspot.com/2018/07/1030_2.html).

5. Учителям КМДС:

- організувати освітній процес на уроках та факультативних заняттях таким чином, щоб учні отримували знання про основні моральні, норми та цінності українського народу, морально-етичні принципи сучасного суспільного та індивідуального життя людини [13];

- сприяти формуванню в учнів стійких установок на повагу до себе та іншого, спонукати школярів до морального самовдосконалення;

- ознайомлювати учнів із християнськими чеснотами (добро, любов, краса, гідність, обов'язок, совість та ін.) на кращих надбаннях історії та культури українського народу, уникаючи питань, пов'язаних із релігійними обрядами [13];

- дотримуватися принципів добровільності та позаконфесійності під час викладання зазначених курсів, що означає відмову від катехізації, нав'язування дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо [18];

- поєднувати традиційні методи викладання (словесно-наочні) з інноваційними («навчання у грі», дискусії, елементи технології розвитку критичного мислення та ін.);

- інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, долучати їх до участі в уроках та позакласних заходах з предмета [18];

- під час підготовки та проведення уроків і факультативних занять використовувати тільки ті підручники, посібники, робочі зошити, що мають гриф Міністерства освіти і науки України [18].

Звертаємо увагу на те, що перелік рекомендованих Міністерством освіти і науки України навчальних програм курсів морально-духовного спрямування буде надано МОН напередодні навчального року.

Список джерел:

- Армор Ф., Сіданіч І. Уроки виховання характеру: будуйте своє життя на надійному фундаменті [Текст]: навчальний посібник для школярів, друге видання / Ф. Армор, І. Сіданіч; пер. з англ. Степанова В. – ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2017. – 60 с.
- Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст] / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
- Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс] / упор. Л. Гриневич [та ін.]; за заг. ред. М. Грищенка. – К., 2016. – 36 с. – Режим доступу: mon.gov.ua/Новини%202016/08/17/mon.pdf. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Лавренко О. В. Морально-ціннісні орієнтації економічної соціалізації студентської молоді / О. В. Лавренко // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Харків: КЦ ФОР Іванової М. А., 2017. – Т. 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Вип. 46. – С. 45-51.
- Малахов В. А. Право бути собою: збірка розвідок та есеїв / В. А. Малахов. – К.: Дух і літера, 2008. – 336 с.
- Методичні рекомендації щодо викладання курсів морально-духовного спрямування у 2017/2018 навчальному році [Електронний ресурс]: додаток до листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-436 від 09 серпня 2017 року. – Режим доступу: <https://www.schoolife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-kursiv-moralno-duhovnogo-spryamuvannya-u-2017-2018-navchalnomu-rotsi/>. – Дата звернення: 15.08.2017. – Назва з екрана.
- Молодь України-2017 / Результати соціологічного дослідження, проведеного Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України. – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с.
- Основи християнської етики. 6 клас [Текст]: підручник / В. М. Жуковський, С. В. Филипчук та ін. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 192 с.
- Основи християнської етики. 5 клас [Текст]: підручник / В. М. Жуковський, С. В. Филипчук та ін. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 224 с.
- Проект сприяння академічній доброчесності в Україні. Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.saiup.org.ua/>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Про затвердження Програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Донецькій області на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]: Розпорядження голови Донецької облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації № 579 від 12 липня 2016 року. – Режим доступу: <http://dn.gov.ua/data/prozatverdzhennya-programy-natsionalno-patriotichnogovyhovannya-ditej-ta-molodi-v-donetskij-oblasti-na-2016-2020-roku/>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства освіти і науки України № 405 від 20 квітня 2018 року. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ii-stupenya>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Про заходи з підготовки та відзначення 1030-річчя хрещення Київської Русі — України [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 214/2017 від 8 серпня 2017 року. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/2142017-22330>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Про концептуальні засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування [Електронний ресурс]: рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2006 року № 8/1-2. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basect/ua-dmtwvu.htm>. – Дата звернення: 05.06.2017. – Назва з екрана.
- Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України № 2145-VIII від 05 вересня 2017 року. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Про регіональну Програму розвитку освіти: «Освіта Донецчини в європейському вимірі. 2017-2020 роки» [Електронний ресурс]: Розпорядження голови Донецької обласної державної адміністрації № 840 від 20 липня 2017 року. – Режим доступу: <http://dn.gov.ua/rozporядzhennya-golovy-oda-vid-20-07-2017-840-pro-regionalnu-programu-rozvytku-osvity-osvita-donechchyny-v-yevropejskomu-vymiri-2017-2020-roku/>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]: Указ Президента України № 580/2015 від 13 жовтня 2015 року. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Сухомлинський В. О. Вибрані твори [Текст]: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976-1977. – Т. 5: Бачити себе. – 1977. – 639 с.
- Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році [Електронний ресурс]: Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-415 від 03 липня 2018 року. – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/?p=7053>. – Дата звернення: 17.07.2018. – Назва з екрана.
- Християнська етика в українській культурі. Дорогою Віри, Надії, Любові [Текст]: навч. посіб. для учнів 5 класу загальноосвітніх навч. закл. / Г. Красікова. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2016. – 208 с.
- Християнська етика в українській культурі. Батьки і діти [Текст]: навч. посіб. для учнів 6 класу загальноосвітніх навч. закл. / Г. Красікова, І. Сіданіч, Н. Красікова. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2017. – 216 с.

Таблиця 1

№
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32

**Участь закладів загальної середньої освіти Донецької області
в обласному конкурсі «Моральний вчинок»**

№	Назва міста / району / ОТГ, до якого відносяться заклади освіти	Національно-патріотичний напрямок		Соціальний напрямок		Культуроло- гічний напрямок		Екологічний напрямок	
		К-ть учасників	К-ть призових місць	К-ть учасників	К-ть призових місць	К-ть учасників	К-ть призових місць	К-ть учасників	К-ть призових місць
1	Авдіївка	1		0		2	1	1	
2	Бахмут	1	1	2	1	0		0	
3	Бахмутський район	1		0		0		0	
4	Великоновосілівський район	0		0		1	1	0	
5	Волноваський район	2	1	1		0		2	2
6	Вугледар	0		0		0		1	
7	Добропілля	2	2	2	2	0		1	1
8	Добропільський район	1		0		0		0	
9	Шахівська ОТГ	1	1	1	1	0		0	
10	Дружківка	0		2		0		0	
11	Костянтинівка	1		1		1	1	0	
12	Костянтинівський район	1	1	2	2	0		3	1
13	Іллінівська ОТГ	2		2		0		1	
14	Краматорськ	1		1	1	0		0	
15	Лиман	2	1	0		1		3	2
16	Мангушський район	0		0		0		0	
17	Маріуполь	6	2	4	1	0		0	
18	Мар'їнський район	0		0		0		0	
19	Мирноград	1	1	2	1	0		1	
20	Миколаївська ОТГ	0		0		0		0	
21	Нікольський район	1		1	1	0		0	
22	Новгородівка	0		1	1	1	1	0	
23	Олександрівський район	0		0		0		1	
24	Покровськ	0		3	3	0		0	
25	Покровський район	1	1	0		1	1	1	1
26	Селидове	2		1		0		0	
27	Слов'янськ	0		1		0		0	
28	Слов'янський район	1	1	3		0		3	
29	Соледарська ОТГ	0		0		0		0	
30	Торецьк	3		1		0		2	1
31	Черкаська ОТГ	1		1		0		1	
32	Ясинуватський район	0		1	1	0		0	
	Разом:	32		33		7		21	

Андрій Дубяга,

*завідувач відділу національного виховання
Донецького облППО*

Олена Золотар,

*методист відділу національного виховання
Донецького облППО*

ВИХОВНА РОБОТА: «КЛАСИЧНІ» ЗАВДАННЯ, НОВІ ПІДХОДИ

Виховна робота залишається провідним напрямком діяльності освітніх закладів регіону, найбільш актуальними напрямами є громадянське, військово-патріотичне, духовно-моральне й екологічне виховання. Реформування освітньої сфери у межах Концепції «Нова українська школа» [1.а.5] відводить виховній роботі провідне місце. Зокрема, модель випускника нової української школи набуває такого вигляду: *патріот, особистість, інноватор*. Не дивлячись на те, що жоден зі складників запропонованої моделі не можна поставити на чолі кута, – очевидно, що у більшості випадків складові моделі формуються шляхом не стільки навчальної, скільки саме виховної діяльності, що, у свою чергу, ще раз доводить актуальність виховної роботи.

Виховання – поліспрямований процес, де кожна конкретна мета обумовлює відповідний зміст і методи. Напрямок виховання визначається єдністю мети та змісту [1.а.1, с. 2]. Іншими словами, сьогодення вимагає створення комплексного та всеохопного виховного простору. Питання виховної роботи регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема, Стратегією національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [1.а.9], що окреслює загальні засади національно-патріотичного виховання, визначає його основні складові, а саме: громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне. Звертаємо увагу, що Стратегією передбачається об'єднання зусиль усіх суб'єктів виховного процесу. Важлива роль відводиться співпраці з громадськими організаціями та взагалі з громадою. З огляду на це важливим є зосередження уваги на розбудові партнерських відносин між освітою та громадою на основі партисипативності.

В освітній галузі питання національно-патріотичного виховання регулюється Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [1.а.4]. Необхідно звернути увагу на складники національної свідомості молодого покоління, кожен із яких складає окремий напрям роботи з національно-патріотичного виховання. З прийняттям Концепції «Нова українська школа», у якій наголошується на переході від «окремих виховних заходів з моралі» до наскрізного

виховання, набувають особливої актуальності методичні рекомендації щодо здійснення виховної роботи, запропоновані в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, які визначають безпосередні орієнтири щодо провадження національно-патріотичного виховання під час освітньої діяльності на кожному з циклів предметів.

На регіональному рівні зазначена робота регулюється Програмою національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Донецькій області на 2016-2020 роки [1.а.7], головними перевагами якої є врахування регіональної специфіки, динамічність заходів, перелік яких оновлюється щорічно; доволі суттєве фінансування на обласному рівні, комплексність. Аналіз реалізації Програми засвідчив наявність певних недоліків, а саме: відсутність дієвої системи співпраці закладів освіти з громадськими організаціями та батьківською громадою, деяка ситуативність заходів. З огляду на зазначене, доцільно систематизувати й активізувати роботу з реалізації Програми національно-патріотичного виховання, активно залучати до проведення заходів громадські організації та громаду загалом, що дозволить забезпечити більш ефективне виконання поставлених завдань.

Також в області відбувається систематична та цілеспрямована реалізація регіональної Програми розвитку освіти «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки» [1.а.8]. Виховну роботу представлено трьома проектами: «*Позашкільля*», «*Учнівське самоврядування*», «*Освіта та духовний розвиток особистості*». Система виховних проектів визначає умови для всебічного гармонійного розвитку дитини як суб'єкта громадянського суспільства з чіткими ціннісними та світоглядними орієнтирами, з високими духовно-моральними якостями. Щодо реалізації проектів, зокрема, потребують упорядкування куточка національної символіки та порядок використання державної символіки в закладах освіти відповідно до «Рекомендацій стосовно порядку використання державної символіки у навчальних закладах України» [1.а.6], – на що рекомендуємо звернути більш серйозну увагу.

Як проголошує Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, виховання громадянина-патріота має будуватись на героїчних і трагічних сторінках

історії українського народу. З огляду на це набувають актуальності рекомендації Інституту національної пам'яті [1.а.3], у яких окреслено головні орієнтири з відзначення пам'ятних та ювілейних дат, надано матеріали для проведення виховних заходів.

Зважаючи на актуальність розбудови виховної роботи та керуючись основними цілями чинних і актуальних нормативно-правових актів, можна окреслити ключові завдання виховної роботи в області на 2018-2019 рік:

Ключові завдання:

1. Створення комплексного виховного простору, який передбачатиме дієву систему наступності між ступенями освіти; включатиме заклади позашкільної освіти та долучатиме до виховного процесу громадські (зокрема дитячі, скаутські) організації і громаду загалом.
2. Підвищення активності органів учнівського самоврядування всіх рівнів шляхом їх долучення до планування й організації заходів як місцевого, так і обласного рівнів.
3. Розвиток системи вивчення історії та культури рідного краю, що є базовими компонентами національної свідомості молодого покоління, через поширення мережі гуртків історико-краєзнавчого профілю – як осередків історико-краєзнавчої роботи; активізація участі молоді й педагогічних працівників у конкурсах історико-краєзнавчого та етнографічного спрямування, облаштування музеїв і музейних кімнат при закладах освіти, оновлення експозицій.
4. Під час навчальної та позаурочної діяльності забезпечення переходу від окремих виховних заходів до системи роботи, яка ґрунтується на принципах «наскрізного виховання».
5. Реалізація варіативного підходу до підвищення кваліфікації педагогічних працівників області шляхом залучення до тренінгових програм із таких напрямків: національно-патріотичне виховання, медіаграмотність, робота з дітьми, які мають «травму війни» та посттравматичні стресові розлади, розвиток толерантності тощо.

Доба реформ в освіті стала б неможливою без науково-теоретичного пошуку педагогів, психологів і представників суміжних наук. З огляду на теоретичний доробок провідних дослідників і викликів сьогодення щодо виховної роботи, необхідно звернути увагу на *формувальний підхід* у вихованні. Також у сучасних умовах актуалізується

лінійний підхід у вихованні; використання в ролі виховного впливу власного прикладу, виховного ідеалу та взагалі організацію чіткої та функціональної виховної системи можна вважати нагальною потребою. Треба зазначити, що основні постулати лінійного підходу повністю співвідносяться з принципами, проголошеними в Концепції «Нова українська школа», щодо виняткової важливості власного прикладу вчителя. Реалізація цього підходу вимагає від педагога низки професійних та особистісних якостей, а саме: самоконтролю, самодисципліни, високого рівня професійних навичок і бездоганного знання власного предмета.

Вимоги сучасності як ніколи актуалізують *герменевтичний підхід* у вихованні. У межах цього підходу акцентується увага на внутрішньому досвіді дитини, на її світоглядних позиціях. Важко не погодитись із головною тезою герменевтичного підходу про необхідність «пережити» емоції для того, аби це стало власним надбанням. Звичайно, у цьому процесі провідна позиція належить учителеві, адже переживання емоцій можливе лише за умови педагогічної взаємодії та модуляції життєвих ситуацій. Умовно кажучи, ідеться про «перетворювальне виховання», коли власний досвід усвідомлюється та стає основою для майбутніх поведінкових патернів. Дитина відтворює поведінкові реакції не тому, що «це правильно» чи так «їй сказали», а тому, що це є її власною цінністю. З огляду на це педагогічні працівники мають володіти психологічними особливостями дитини різних вікових періодів, уміти налагодити контакт із учнем та мати навички спілкування і взаємодії з ним на основі партнерства, взаємоповаги й взаєморозуміння.

Доволі часто виховна робота сприймається як вторинна, що розглядається у вигляді допоміжної функції поряд із навчанням; у той час як виховання на сучасному етапі повинно посідати провідну позицію. Виховання давно вийшло за межі школи та педагогічної науки. І. Д. Бех наголошує на необхідності сприймати виховання як соціокультурний феномен [1.а.1, с. 1].

Для Донеччини залишається актуальним дуалістичний підхід до виховання, де одночасно є необхідним формування в молодого покоління національних і загальнолюдських цінностей. У фокусі національних цінностей регіональний аспект виходить на перший план, адже прикордонні райони завжди знаходяться під впливом декількох культур, історична пам'ять, як правило, зазнає суттєвих зовнішніх впливів і, як наслідок, виникає загроза розчинення української національної ідентичності. Отже, актуальним є виховання, перш за все, загальнолюдських цінностей, що зумовлюють толерантне ставлення до інших етносів, культур, мов, релігійних конфесій. Донеччина є поліетнічним, полімовним і поліконфесійним регіоном, тому поряд із розмиванням української національної ідентичності можуть мати місце прояви ксенофобії, нетерпимості

до інших релігій тощо. Для вирішення цих завдань важливою є реалізація мовної політики у сфері освіти та взагалі розбудови української школи. І. Д. Бех з цього приводу зазначає: «Національна школа – це школа, котра виховує школярів на основі духовних багатств національної культури, традицій національного способу життя й діяльності свого етносу. Національна школа розвивається разом з нацією, завдяки нації і для нації, отже, вона втілює в собі душу нації, її глибинні прагнення. Національна школа і за структурою, і за змістом є відображенням національного життя» [1.а.1, с. 4]. Тобто, саме школа має стати тим виховним осередком, що здійснює координацію та загальне керівництво всім виховним простором. Реалізація дуалістичного підходу стає можливою за умови успішного функціонування органів учнівського самоврядування, коли виховний вплив і соціалізація відбуваються не тільки під час навчання чи позакласних заходів, а й під час діяльності самоврядних організацій. З огляду на нагальні потреби розвитку системи учнівського самоврядування в наступному навчальному році треба зосередити увагу на «виході» діяльності органів учнівського самоврядування за межі навчального закладу. Це може бути реалізовано за рахунок участі у проектах і конкурсах. Особливо актуальності набуває створення платформ для обміну досвідом між органами учнівського самоврядування в межах міста(району, ОТГ), області та інших областей України, для чого необхідно організувати онлайн-конференції, круглі столи, мости тощо.

Аналіз теоретико-практичних пошуків науковців дозволив виокремити центральні позиції, на яких має ґрунтуватись виховна робота [1.а.2, с. 8-9]:

Підґрунтя виховної роботи:

1. перетворення виховного процесу на культивування у молодого покоління бажання та здатності до жертвовної поведінки, яка розглядається як філогенетичний аспект буття людини. Виховна робота має спонукати та формувати стійке переконання в необхідності допомоги оточенню, волонтерства тощо;
2. усебічне виховання молодого покоління, запаливши бажання захоплюватись різними аспектами життя людства;
3. головним у вихованні повинно бути прищеплення гідності, акцент – на принципі морального раціоналізму;
4. розвиток високого смислового порого особистостей молодого покоління;
5. в основу виховання має закладатись система духовно-морального вдосконалення;
6. вищі духовні цінності особистості повинні реалізуватись через її суб'єктну діяльність;
7. формування цілісної картини світу в молодого покоління на основі гуманізму.

Ґрунтуючись на зазначених позиціях, стає можливим на рис. 1 визначити форми роботи, що сприятимуть вирішенню сучасних проблем виховної роботи в області (за ступенями: від методичної служби до об'єкта виховного впливу – учня).

Для виконання завдань, поставлених перед освітньою системою України й області, та зважаючи на актуалізовані наукові підходи до виховної роботи, протягом 2017-2018 навчального року *Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти* було проведено низку заходів, що покликані максимально охопити всіх суб'єктів виховного процесу та надати можливість ознайомитись із провідними теоретико-практичними розробками в галузі виховання.

Особливу увагу було приділено **педагогічним працівникам**, яких умовно можна назвати «первинною ланкою» виховної роботи, а саме класним керівникам, для яких вже протягом декількох років проводиться Академія класного керівника. Протягом 2017-2018 навчального року, для максимального охоплення всіх працівників області, зазначений захід проводився в м. Слов'янську, Покровську, Маріуполі (більше 150 учасників). На заняттях Академії розглядалися інноваційні аспекти організації учнівського самоврядування в розрізі реформування системи освіти та учнівське самоврядування як основний чинник виховання суб'єкта демократичного суспільства. Головними здобутками діяльності Академії можна вважати високий рівень підготовки її активних учасників до обласного конкурсу «Класний керівник». Найкращий досвід, що було представлено під час роботи Академії, увійде до «Енциклопедії класного керівника», над яким працює обласна творча група.

Серед наймасовіших заходів із питань національно-патріотичного виховання, що проведені Дон облІППО, треба відзначити щорічну обласну конференцію «Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні» (понад 350 педагогічних працівників закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти). Освітняни мали можливість поділитись досвідом, обговорити питання методології виховної роботи, розбудови системи національно-патріотичного виховання з урахуванням регіональної специфіки.

Наголошуємо, що за минулий навчальний рік в області було значно активізовано виховну роботу, результати чого було продемонстровано під час конкурсу на кращий патріотичний календар, найкращий відеоролик-презентацію з національно-патріотичного виховання в навчальному закладі, конкурс проектів-презентацій з національно-патріотичного виховання. Аналіз участі в зазначених конкурсах засвідчує доволі високий рівень як теоретичної, так і практичної підготовки педагогічних

працівників до здійснення виховної роботи. Серед негативних тенденцій доцільно відзначити, що в огляді-конкурсі музеїв при закладах освіти області значно зменшилася кількість учасників, проте

кількість музеїв в області не тільки не зменшується, але й зростає.

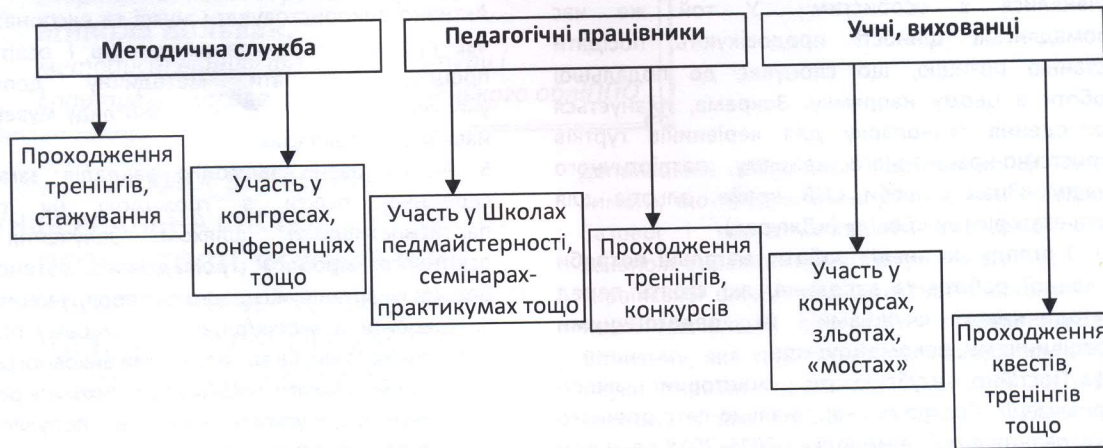

Рисунок 1. Система підготовки педагогічних працівників та виховання молодого покоління

Починаючи з 2018 року в області впроваджено систему рейтингового оцінювання діяльності методичних служб із виховної роботи за такими критеріями: участь і виступи в обласних заходах, підготовка учнів до конкурсів та їх результативність, участь і результативність участі методслужб і педагогів у конкурсах усіх рівнів, вчасність і правильність подання інформації та звітів. Проміжні результати дозволяють відзначити трійку найкращих методичних служб: м. Покровська (1-е місце), Маріуполя (2-е місце), Мирнограда, Вугледара (3-є місце).

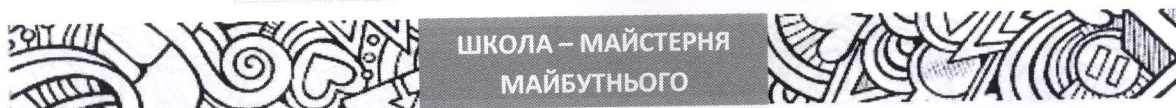
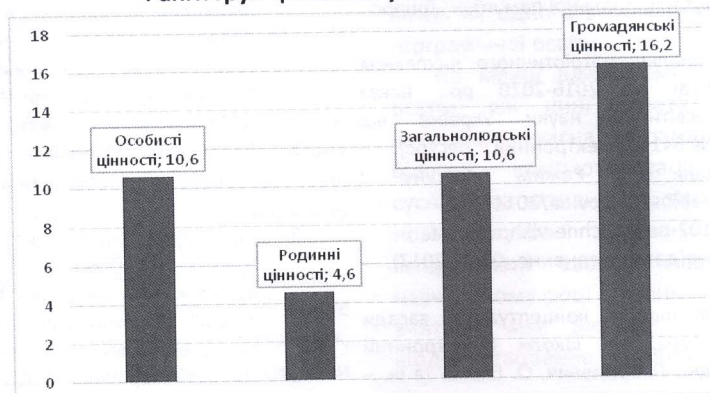
Результати виховної роботи відповідно до Програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Донецькій області на 2016-2020 роки постійно відстежуються шляхом моніторингового дослідження громадянських ціннісних орієнтацій і рівня сформованості національної свідомості учнівської молоді. У 2017-2018 навчальному році було опитано 578 учнів 7, 9 та 11-х класів у містах Бахмуті, Волновасі, Костянтинівці, Краматорську, Лимані, Мангуші,

Маріуполі, Покровську, Слов'янську. Результати моніторингу засвідчують, що переважна більшість компонентів національної свідомості, що зазначені в Концепції національно-патріотичного виховання [4], у представників учнівської молоді на низькому та середньому рівнях. Найнижчі показники мають такі компоненти національної свідомості: *толерантне ставлення до інших мов, культур і народів та готовність захищати свою Батьківщину*. З огляду на це в наступному навчальному році необхідно активізувати роботу в зазначених напрямках шляхом проведення або участі у міжнародних та міжетнічних фестивалях і форумах, активізувати роботу в закладах загальної середньої освіти зі створення постійнодіючої системи підготовки роїв до гри «Сокіл» («Джура») тощо.

Також було досліджено групи цінностей: *особисті, родинні, загальнолюдські та громадянські цінності* (діаграма 1). Дослідження проводилось методом ранжування, де найменші показники виступають як провідні цінності.

Діаграма 1

Ранги груп цінностей учнівської молоді.

Зважаючи на дані, провідну позицію посідають родинні цінності. Порівняно з минулим роком, підвищено ранг загальнолюдських цінностей, які зрівнялися з особистими. У той же час громадянські цінності продовжують посідати останню позицію, що спонукає до подальшої роботи в цьому напрямку. Зокрема, планується проведення технопарку для керівників гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку, патріотичного квесту «Знай і люби свій край», зльотів для організаторів гри «Сокіл» («Джура»).

З огляду на аналіз роботи, нагальні потреби виховної роботи та завдання, які стоять перед методичними службами та педагогічними працівниками, рекомендуємо:

1. Постійно здійснювати моніторинг якості реалізації Програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2018 роки як у кількісних (кількість заходів, залучених осіб), так і в якісних показниках (дієвість заходів щодо формування національної свідомості, громадянські ціннісні орієнтації молодого покоління тощо).
2. Організувати методичні заходи з пропагування формувального та герменевтичного підходу у виховній роботі, наприклад: методичні колегіуми, семінари-практикуми.
3. Збільшувати кількість педагогічних працівників, які пройшли спеціальну підготовку щодо здійснення національно-патріотичного виховання, шляхом залучення їх до тренінгових програм, стажування тощо.
4. Активізувати діяльність музеїв при освітніх

закладах області, оновити експозиції відповідно до чинного законодавства та рекомендацій Українського інституту національної пам'яті. Активно використовувати музеї та експонати під час проведення виховних заходів і освітнього процесу. Надавати методичну допомогу учасникам обласного конкурсу-огляду музеїв при навчальних закладах.

5. Активізувати взаємодію закладів загальної середньої освіти з громадою на основі партисипативності шляхом залучення до освітнього процесу громадських організацій, батьків та органів місцевого самоврядування.
6. Створити в містах/р-нах, ОТГ мережу базових навчальних закладів за напрямками виховної роботи для апробації новітніх підходів до виховної роботи; систематизації, узагальнення та популяризації передового педагогічного досвіду.
7. Сприяти відкриттю при закладах загальної середньої та позашкільної освіти гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку.
8. Розробити програми розвитку методичних служб із питань виховної роботи.

Отже, можна зробити висновок, що основними напрямками виховної роботи залишаються національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання. Результати моніторингового дослідження засвідчують необхідність оновлення підходів до їх здійснення, а саме створення системи постійного виховного впливу, переходу до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у виховному процесі, запровадження таких форм виховної роботи як квести, тренінги, фестивалі.

Список джерел:

1. Бех, І.Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Режим доступу : https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_siisk_shkolu/3/vupysk_21.pdf – (дата звернення 09.05.2018). – Назва з екрана.
2. Бех, І.Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання / І.Д. Бех // Інноватика у вихованні. – Випуск 1. – 2015. – С. 7-13
3. Збірка методичних рекомендацій до відзначення пам'ятних дат у загальноосвітніх навчальних закладах. Інститут національної пам'яті. – Дніпро : Ліра, 2017.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.: наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : <http://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/2014-2015-navchalnij-rik-1/102-patriotichne-vikhovannya-yunogo-rokolinnya>(дата звернення 03.05.2017). – Назва з екрана.
5. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи [Електронний ресурс] / упорядн.: Л. Гриневич, О. Елькін та ін. – Електронні дані. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczija.pdf> (дата звернення 03.05.2017). – Назва з екрана.
6. Про затвердження Рекомендацій щодо порядку використання державної символіки в навчальних закладах України. Наказ МОН від 07.09.2000 р. № 439.
7. Програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді у Донецькій області на 2016-2020 рр. [Електронний ресурс] / Донецька обласна державна адміністрація. – Електронні дані. – Режим доступу : <http://dn.gov.ua/potochnadiyalnist/programa-sotsialno-ekonomichnogo-rozvytku/regionalni-tsilovi-programy/> – (дата звернення 03.05.2017). – Назва з екрана.
8. Регіональна Програма розвитку освіти «Освіта Донеччини в європейському вимірі. 2017-2020 роки».
9. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр. : указ Президента України від 13 жовтня 2015 року № 580/2015 [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : <http://zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/8450/474470/> (дата звернення 03.05.2017). – Назва з екрана.

Олексій Качан,
завідувач відділу фізичної культури і
спортивно-масової роботи Донецького облІППО

Микола Вольвак,
методист відділу фізичної культури і
спортивно-масової роботи Донецького облІППО

ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ – УНІВЕРСАЛЬНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ, ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

*Освіта – найбільш потужна зброя,
яку ви можете використовувати,
щоб змінити світ*

Нельсон Мандела

У Конституції України визначено, що захист суверенітету й територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу. Тому незважаючи на те, чи будуть учні проходити військову службу у Военній організації держави, чи ні, – до захисту своєї Вітчизни вони мають бути готовими завжди.

Проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що нездатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення. Із 1 травня 2018 року Указом Президента України введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України про зміну формату антитерористичної операції (АТО) і початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей [1]. Тож саме тепер ми вкладаємо у слова «захист Вітчизни» найбільший зміст: від захисту незалежності нашої держави – до захисту мови та культури. «Оборона на всіх кордонах» – так можна схарактеризувати політику України останніх років [3].

У ці відповідальні та водночас складні часи важливо, щоб кожен заклад освіти став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Окрім того, важливим елементом військово-патріотичного виховання молоді є якісне викладання предмета «Захист Вітчизни», спрямоване на вдосконалення системи

допризовної військової підготовки. Ці та інші вимоги, що продиктовані Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, Законом України «Про освіту», Концепцією Нової української школи знайшли своє відображення в новій навчальній програмі з предмета «Захист Вітчизни», яка затверджена Міністерством освіти і науки України (наказ від 23.10.2017 № 1407) і вступить в дію з 01.09.2018 року [2]. Мета нової навчальної програми – формування в учнівській молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного виховання.

Провідним засобом реалізації мети програми є запровадження **компетентнісного підходу** в освітній процес школи на основі ключових компетентностей як результату навчання [4]. Реформа середньої освіти передбачає впровадження європейських рекомендацій, затверджених Європарламентом і Радою ЄС щодо ключових компетентностей, необхідних для навчання кожної людини впродовж життя. У Концепції «Нова українська школа» **компетентнісний підхід** визначено як «місток, який поєднує школу з реальним світом і тими потребами, які ставить перед людиною життя», а **компетентність** трактується як «поєднання знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити діяльність у нових непередбачуваних умовах». **Компетентнісний підхід в освіті** передбачає посилення її практичної спрямованості, вимагає пильної уваги педагогів до проблеми формування вмій як одного з основних компонентів у змісті географічної освіти.

Не менш важливими є форми й технології освіти, які нині мають бути інноваційними. Зокрема, сучасна педагогіка в умовах дедалі більшої комп'ютеризації та інформатизації суспільства активно впроваджує в освітній процес нові науково місткі технології, зокрема **інтерактивні засоби навчання**. У 2017-2018 навчальному році цікавим виявився досвід роботи вчителів м. Бахмута, Покровська, Маріуполя щодо створення універсальних комп'ютерних

програм на основі сучасних Інтернет-технологій Assist, Assist-стандарт, які дозволяють тестово перевіряти рівень знань вихованців за будь-якою тематикою.

Для відпрацювання практичних навичок стрільби з вогнепальної зброї доцільно використовувати лазерний тир, в основу якого покладена робота лазерних випромінювачів і датчиків променя, що дозволяє проводити стрільбу на відстані від 5 до 25 метрів. Досвідом таких напрацювань щодо застосування макетів зброї з лазерними датчиками на семінарах-практикумах ділились викладачі предмета «Захист Вітчизни» ЗОШ I-III ступенів № 24 м. Бахмута.

Суттєве значення має досвід розробки комп'ютерних моделей, їх застосування в освітньому процесі, створення під них локальної комп'ютерної мережі та на її основі – комп'ютерної системи бойового застосування в кабінетах Захисту Вітчизни або Інформаційно-комунікаційних технологій. Створення навчальних комп'ютерних систем бойового застосування військових підрозділів перетворює «суху термінологію» підручників із тактики на чіткі, яскраві, такі, що оживають від руху об'єктів, картини – тактичні епізоди бойового застосування військових підрозділів. Не менш важливим є використання комп'ютерних нормативів розбирання та складання автомата як альтернативи відсутності навчальної зброї в закладах освіти. Створення динамічних файлів дозволить поповнити бібліотеку навчальних фільмів, адже комп'ютерна анімація дозволяє імітаційно моделювати бойові дії з достатньою очевидністю. Отже, застосування комп'ютерних технологій підвищує рівень навчального процесу, вирішує проблеми часткової відсутності або заміни навчально-матеріальної бази, спеціальної та методичної літератури.

Для активізації військово-патріотичного та національно-патріотичного виховання в позакласній роботі закладів загальної середньої освіти вчителям предмета «Захист Вітчизни» спільно з учителями інших предметів рекомендуємо створювати **фізкультурно-спортивні, фізкультурно-оздоровчі, спортивно-технічні клуби** щодо проведення гурткової роботи відповідного напрямку (нормативно-правова база щодо створення клубів у ЗЗСО систематизована та розміщена на сторінці відділу фізичної культури та спортивно-масової роботи Донецького облППО). Під час проведення такої роботи необхідно керуватися Концепцією допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді, навчальною програмою «Захист Вітчизни». Організуючи роботу в клубах, рекомендуємо застосовувати інноваційні методи виховання учнівської молоді, створювати сторінки патріотичної тематики в соціальній мережі Facebook; проводити флешмоби на тему «Єдина Україна»; патріотичні квести «Ми любимо Україну»; створювати

навчальні довгострокові проекти «Випускники школи – захисники України»; брати активну участь у військово-патріотичній грі «Джура».

Виплекати сучасну дитину може тільки вмотивований, здатний до змін, креативний **учитель-новатор**, експериментатор, який постійно вчиться і є партнером для учнів. На формування зазначених характеристик учителя предмета «Захист Вітчизни» протягом поточного року спрямовувалася робота відділу фізичної культури і спортивно-масової роботи Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Зокрема, понад 50 педагогів підвищили свій рівень фахових знань і знань із питань протимінної безпеки на курсах підвищення кваліфікації.

Працівниками відділу розроблено навчально-методичну базу з предмета, е-контент, плани-конспекти уроків, презентації, відеофайли та інформаційно-методичний посібник для вчителів. На обласних семінарах-практикумах презентувався перспективний педагогічний досвід роботи вчителів з міст Бахмута, Добропілля, Покровська щодо навчально-нормативного та законодавчого забезпечення предмета «Захист Вітчизни». Найкращий досвід розміщено на сторінці відділу у матеріалах перспективного педагогічного досвіду роботи з предмета.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України № 1/9-130 від 01.03.2018 р. «Щодо проведення уроків та виховних заходів у закладах освіти з питань уникнення ураження мінами і вибухонебезпечними предметами», в області проводяться заходи з **інформування про небезпеку мін та вибухонебезпечних предметів**. Для проведення уроків та позакласних заходів учителями предмета «Захист Вітчизни» використовуються плакати, відеоматеріали з питань протимінної безпеки, що розроблені Державною службою з надзвичайних ситуацій, ОБСЄ, ЮНІСЕФ та отримали статус соціальної реклами від Національної Ради з питань телебачення та радіомовлення.

Із метою аналізу й надання теоретико-методичної і практичної допомоги, рекомендацій щодо якості викладання предмета «Захист Вітчизни» та здійснення військово-патріотичного виховання в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) Донецької області, розпочато проведення **моніторингу щодо стану викладання предмета «Захист Вітчизни»** у містах: Покровськ, Мирноград, Добропілля, Вугледар, Костянтинівка та Покровському, Волноваському районах. Відзначено позитивні зміни щодо поліпшення матеріально-технічної бази з предмета: насичення відповідним методичним і матеріальним забезпеченням, оновлення тематичних стендів, плакатів для кабінетів військової підготовки з урахуванням найновіших видів зброї та воєнних стратегій, придбання пневматичної зброї тощо. Також у межах вивчення предмета «Захист Вітчизни» залучаються посадові особи Збройних сил України,

бази військових частин та територіальних управлінь Національної Гвардії України.

Проте, крім позитивних зрушень і підвищення уваги до предмета, відзначено низку недоліків. Зокрема, аналіз кадрового складу вчителів демонструє, що предмет викладають переважно педагоги, які мають кваліфікаційну категорію: «спеціаліст» – 69 осіб (36,3 %); «спеціаліст II категорії» – 42 (22,1 %); «спеціаліст I категорії» – 69 (36,3 %); «спеціаліст вищої категорії» – 67 (35,2 %); «Старший вчитель» – 32 особи; «Учитель-методист» – 16 осіб. Незважаючи на якісний склад, більшість учителів предмета «Захист Вітчизни» працюють за сумісництвом або мають додаткове навантаження за годинами. Це вчителі фізичної культури, трудового навчання, біології та інших предметів, які не мають спеціальної освіти та кваліфікації, що, безумовно, позначається на якості викладання предмета. У закладах освіти бракує спеціалістів із фаховими, військовими знаннями, учителів із досвідом бойових дій в зоні АТО.

Не в усіх освітніх закладах облаштовано навчальні кабінети з предмета «Захист Вітчизни». Відповідно до вимог законодавства, заклади не мають зброї, відсутні сучасні макети озброєння, що відповідають стандартам НАТО. Стрілкові тири, де учні, відповідно до програми, мають набувати практичних умінь, часто не відповідають вимогам. А налагодження матеріально-технічної бази з предмета «Захист Вітчизни» іноді покладається на власну ініціативу викладачів та директорів ЗЗСО.

Та одним із головних недоліків у викладанні предмета «Захист Вітчизни» є відсутність сучасних підручників і посібників, що відображають актуальні методики навчання учнів з урахуванням вимог до військових дій в умовах нинішньої гібридної війни. Адже деякі теми в сучасних умовах треба читати по-іншому, а години тактичної підготовки зараз не зовсім актуальні. Негайної допомоги потребують школи і щодо забезпечення навчальними матеріалами, обладнанням із вивчення розділів «Цивільна оборона» та «Основи медичних знань», оскільки термін дії наявного обладнання не витримує ніякої критики.

Ураховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що вимоги листа Міністерства освіти і науки № 1/4 – 657 від 20.12.2016 року щодо звернення Міністерства оборони України від 17.11.2016 № 220/10769 про виконання доручення Президента України щодо покращення викладання у закладах загальної середньої освіти предмета «Захист Вітчизни» та військово-патріотичного виховання учнівської молоді (укомплектування кабінетів предмета «Захист Вітчизни» навчальних закладів навчальною зброєю, муляжами зброї та боеприпасів, засобами індивідуального захисту (протигазами) тощо) окремими навчальними закладами області не виконується або виконується не в повному обсязі.

Із метою укомплектування військовим майном кабінетів предмета «Захист Вітчизни» рекомендуємо навчальним закладам подати відповідні запити про надання військового майна відповідно до Порядку вилучення і передачі військового майна Збройних сил України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 № 1282. Питання укомплектування військовим майном кабінетів предмета «Захист Вітчизни» та забезпечення навчальних закладів педагогічними працівниками з числа військовослужбовців запасу здійснюється з урахуванням відповідних пропозицій координаційної ради з національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що створена при обласній державній адміністрації відповідно до Указу Президента України від 13.10.2015 р. № 580 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки».

Окрім того, під час проведення моніторингу було встановлено, що основними питаннями, із яких працівники методичних служб області бажали б отримати методичну допомогу від облІППО щодо підвищення якості викладання предмета «Захист Вітчизни», є такі:

Необхідна методична допомога щодо:

- надання допомоги щодо висвітлення перспективного досвіду роботи вчителів, які викладають предмет "Захист Вітчизни", на обласних семінарах-практикумах;
- ознайомлення (за можливості) з відеоматеріалами з досвіду роботи вчителів предмета «Захист Вітчизни» – учасників та переможців всеукраїнських конкурсів;
- звернення до Інституту модернізації змісту освіти з клопотанням щодо залучення військових до розробки навчально-методичного забезпечення з викладання предмета «Захист Вітчизни» відповідно до нових викликів сучасності.

Для підвищення якості викладання предмета «Захист Вітчизни» було висловлено пропозиції до адміністрації ЗЗСО щодо організації навчального процесу:

1. Проводити вивчення предмета «Захист Вітчизни» окремо для юнаків та дівчат (відповідно до листа-роз'яснення Міністерства освіти і науки України від 09.10.2002 № 1/9-444). Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснювати незалежно від кількості учнів у класі (але не менше ніж 5 осіб). Якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними планами. Навчальний предмет при цьому в обох випадках має назву «Захист Вітчизни» з уточненням («Основи медичних знань») для дівчат.

2. Виконувати потижневе навантаження в 9 годин при проведенні гурткової роботи з військово-патріотичного виховання молоді.

3. Забезпечити наявність на уроках предмета «Захист Вітчизни» військової форми встановленого зразка для учнів та вчителя предмета «Захист Вітчизни» й навчальної зброї (макети автомата Калашникова).

Із метою вдосконалення роботи з викладання предмета «Захист Вітчизни», відділ фізичної культури та спортивно-масової роботи рекомендує методичним службам:

Рекомендуємо МС:

1. сприяти створенню у містах (районах, ОТГ) єдиної потужної матеріальної бази для викладання предмета «Захист Вітчизни» – насиченої відповідним методичним і матеріальним забезпеченням, навчальною технікою та макетами озброєння, спеціалізованим обладнанням;
2. сприяти створенню належних та безпечних умов для практичного закріплення теоретичних знань учнів на професійно обладнаному навчальному тактичному полі;
3. забезпечувати методичний супровід ознайомлення та усвідомлення педагогами нормативно-правового забезпечення та методичних матеріалів із предмета «Захист Вітчизни»;
4. залучати педагогічні колективи до формування та вдосконалення життєво необхідних знань, умінь і навичок учнів щодо захисту Вітчизни;
5. націлювати викладачів предмета «Захист Вітчизни» до професійної орієнтації молоді щодо служби в Збройних силах України.

Нагадуємо керівникам освітніх закладів про обов'язковість внесення до плану роботи школи на навчальний рік:

- ✓ розділу «Військово-патріотичне виховання молоді»;
- ✓ плану вдосконалення навчально-матеріальної бази та методичного забезпечення предмета «Захист Вітчизни».
- ✓ У річному плані з виховної роботи обов'язково

Список джерел:

1. Наказ Президента України від 30 квітня 2018 року "Про початок операції Об'єднаних сил" – [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.president.gov.ua/.
2. Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407 «Про затвердження навчальної програми з предмета

визначити завдання військово-патріотичної роботи та національно-патріотичного виховання, зокрема, вивчення:

- ✓ традицій, історії, духовної спадщини;
- ✓ символіки, звичаїв українського народу, національної гідності.

Під час проведення навчального процесу вчителям предмета «Захист Вітчизни» рекомендуємо:

Рекомендуємо вчителям:

1. опрацювати положення основних нормативних документів, навчальної літератури, цільові рекомендації, додаткові матеріали, методичні посібники щодо сучасних підходів до викладання предмета «Захист Вітчизни»;
2. плани проведення занять розробляти з урахуванням нових викликів адаптації ЗСУ до стандартів НАТО;
3. сприяти створенню позитивного ставлення старшокласників до професії військовослужбовця; інформувати учнів про перспективи та можливості військової служби за контрактом, умови вступу (прийняття) на військову службу, порядку її проходження та переваги служби.

Отже, провідними завданнями реалізації програми предмета «Захист Вітчизни» на 2018-2019 навчальний рік будуть долучення учнівської молоді до активного волонтерського руху, активізація співпраці з громадськими об'єднаннями патріотичного спрямування, збільшення кількості виховних заходів із залученням військовослужбовців; залучення до виховної роботи воїнів АТО в проекті «Збережи країну для майбутнього», проведення семінарів-практикумів «Сучасні тенденції та світові тренди впровадження проектів і тренінгових програм на уроках фізичної культури та «Захисту Вітчизни», «Національно-патріотичне виховання учнів і формування їх готовності до захисту Вітчизни»; ознайомлення педагогів з перспективними технологіями та кращим досвідом роботи на IV обласній науково-практичній конференції «Досягнення та виклики національно-патріотичного виховання в регіоні».

«Захист Вітчизни» / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/.../programy.../zaxist-vitchizni.-riven-standartu-zatverdzhena13.12.2...>

3. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року